

Fakta mezi Československem a Třetí říší

(Studie o vývoji vztahů.)

Je obecné mínění, že poměr mezi Československem a Třetí říší je hrozivě napjatý. Dojem ten je zesilován propagačními kampaněmi a tiskovými polemikami. Ale fakta tohoto dojmu nepotvrzují zcela. Když se trochu důkladněji přihlídneme k dosavadnímu vývoji vztahů mezi Československem a nacionálně socialistickým Německem, zjistí se skutečnost, která může překvapit; mezi oběma zeměmi nevzniknul dosud žádný příliš nebezpečný aktuální konflikt. Bylo dost incidentů, nahromadilo se mnoho nedůvěry, vzniklo hodně třenic, vytvořilo se hodně nepříjemné napětí, nedošlo však na jediný opravdu prudký a těžko řešitelný spor. Podobné incidenty a třenice objevovaly se i mezi Třetí říší a jinými státy. Ale zatím co se Hitlerovo Německo dostalo do velmi ostrých a nebezpečných sporů s jinými státy (mezi nimi byla kdysi i Itálie), s Československem udrželo po celou dosavadní dobu celkem korektní poměr aspoň mezi vládami. Nestalo se zatím nic, co by nenapravitelně pokazilo vzájemný vztah. Nejsou-li prostá fakta vždy nejzajímavější, podávají přece nejspolehlivější poučení. Chceme proto uvést fakta aspoň nejdůležitější.

Incidenty a nedorozumění.

Noví páni Německa teprve se zařizovali, když ministr Beneš (dne 1. března 1933) prohlásil v parlamentě: „My s Německem po celých 14 let neměli vážnějšího konfliktu, nemáme žádných sporů hraničních a chceme býti s dnešním Německem ve stejné přátelském poměru, jako jsme byli s Německem Stresemannovým.“ A 25. dubna 1933 dodal, rovněž v parlamentním výkladu: „Je ovšem vždy choulostivé býti v sousedství státu, jenž se nachází v revolučním varu; chtě nechtě vznikají incidenty, nedorozumění a hořkosti, ať z těch či oněch důvodů.“

Těch incidentů a nedorozumění bylo už tehdy několik. Vzniklo několik nepříjemných příhod na hranicích, z nichž nejvážnější bylo vtrhnutí německých nacionálních socialistů na československé území u Hory sv. Kateřiny. 18. března 1933 upozornil náš berlínský vyslanec Mastný německý zahraniční úřad na tuto výtržnost, která nebyla ojedinělá. Naše berlínské vyslanectví bylo čím dále tím častěji zaměstňováno intervencemi u německých úřadů, zejména když byli zatýkáni a vypovídáni z Německa českoslovenští příslušníci. Německé úřady odpovídaly vysvětlováním, že tyto akce nejsou namířeny proti Československu, nýbrž že postihují odpůrce a nepřátele nového režimu bez ohledu na to, jsou-li německými nebo cizími občany. Vypovídací prakse byla ovšem pro Československo velmi nepříjemná, prostě proto, že mnoho našich příslušníků žilo trvale v Německu a že výpovědi byli často připravováni o existenci. Byla-li praxe ta individuálně tvrdá a bezohledná, nevyhrotila se nikdy

v otevřené mezistátní represálie, jak se bohužel v následujících letech dalo v Polsku při postupu proti Čechoslovákům, tam žijícím.

Kritika nového režimu.

Neméně nepříjemný byl boj tiskový. Bylo pochopitelné, že československý tisk, stejně jako tisk všech ostatních demokratických zemí, nemohl posuzovat příznivě nacionálně socialistickou diktaturu, zavádějící uvnitř libovládu jediné strany a navenek ohlašující nebezpečně výbojný, militaristicky podložený dynamismus. V Československu ještě rychleji než jinde postřehl se v nacionálním socialismu nový, velmi hrozivý výraz tradičního pangermanismu, a připomínalo se, že v čele programu Hitlerovy strany je požadavek sjednocení všech Němců. Bylo více než dost důvodů k ostrážitosti a bdělé nedůvěře. Vnitřně i zahraničně politické akty nového režimu tuto nedůvěru nijak nezmenšovaly. Surový bojkot proti židům, prováděný po prvé s velikou okázalostí v březnu r. 1933, vyvolal rozhořčení v celém vzdělaném světě; a to se jen stupňovalo, když docházely zprávy o násilném potlačování demokratické a socialistické opozice a o koncentračních táborech.

Každý diktátorský režim reaguje s citlivostí téměř chorobnou na kritiku zvenčí. Němečtí nacionální socialisté byli zle popuzeni. Hned v prvních měsících byly zakazovány zahraniční listy v Německu; německý lid nesměl se nic dovídat o smýšlení ciziny a neměl mít možnosti, aby srovnával četbu tisku domácího s cizím, dospíval ke kritickému myšlení. Mezi zahraničními listy bylo hned na počátku v Německu zakázáno mnoho listů československých. Brzo ovšem bylo také zakázáno rozšiřování nacionálně socialistických listů v Československu; do léta r. 1933 bylo jich sto. Podobně jako v jiných zemích, bylo i u nás nutno se bránit stále záměrněji organisované propagandě.

První nepokoj mezi čs. Němci.

V Československu bylo k tomu o důvod více. Hned po Hitlerově vítězství zmocnil se značné části zdejší německé menšiny nepokoj. Zdejší němečtí národní sociálové a nacionálové, odsouzení do té doby k neplodné opozici, nabyli nových nadějí. Poslanec Jung se rozpomínal, že tvořil nacionální socialismus ještě před Hitlerem. Obnovený pangermanismus v říši křísil k novému životu schönerevskou všenněmeckou tradici mezi Němci československými. Rozpalovaly se hlavy německé mládeže, zejména akademické. Státisíce německých srdcí v celém světě rozechvěla se souladným akordem, když v Německu udeřili s vášnivou odhodlaností do pangermánského zvonu. Československo bylo nuceno k obraně. Již 20. dubna ministr pošt zakazuje veřejné poslouchání rozhlasových politických řečí z ciziny, „odporujících veřejnému pořádku a pokoji“. Téhož měsíce byl zastaven národní sociální list „Tag“. Musí se zastavovat činnost různých německých spolků, mezi nimi jsou i organisace

turnerské, z nichž vzešel Konrad Henlein. Veřejnost sleduje v létě r. 1933 s napětím t. zv. „Volkssportprozess“, a když s obviněnými příliš zřetelně sympatizuje říšskoněmecký tisk, spatřuje se v tom důkaz o souvislosti hnutí zdejších německých nacionalistů s říšskoněmeckými. Tu má veřejnost znovu za potvrzení, když se říšský nacionálně socialistický tisk rozhořčuje nad rozpuštěním strany národních sociálů a zastavením činnosti strany nacionální (v říjnu a listopadu r. 1933).

Spor o hákový kříž.

Bouři nevole v československé veřejnosti rozpoutala zpráva o zavraždění německého emigranta profesora Lessinga v Mariánských Lázních (30. srpna 1933). Pachatelé unikli do Německa, nebylo pochybnosti, že Lessing byl zavražděn mstivými hakenkrajclery. Hákový kříž stal se nenáviděným symbolem. Naše veřejnost těžko zvykala na to, že se stal oficiálním znakem německé říše. Vláda měla z toho mnoho nepříjemností. Zvláště jí byla trapna příhoda, když náhodný chodec zpolicňoval na pražské ulici tajemníka německého vyslanectví, zpozorovav na jeho kabátě odznak hákového kříže. Trvalo delší dobu, než byl urovnán spor o vlajky, prapory a odznaky a než si veřejnost zvykla respektovat v hákovém kříži oficiální znak sousední říše; příslušná dohoda o vzájemném používání státních vlajek a barev byla podepsána v Berlíně teprve 29. března 1934.

Obě legace intervenují.

V následující době rozčilujících incidentů ubylo. Svět si zvykal na zvláštnosti nového německého režimu a méně se rozčiloval; také nacionální socialisté stávali se opatrnějšími. Tiskové polemiky ovšem pokračovaly, a německé vyslanectví v Praze i československé vyslanectví v Berlíně podnikala často demarche a intervence. 13. dubna 1934 pražský německý vyslanec protestoval proti vystavování karikatur říšskoněmeckých státníků a politiků na výstavě v Mánesu. V srpnu toho roku proslulý antisemitský list „Stürmer“ psal o Československu tak urážlivě, že německé úřady pokládaly za vhodné aspoň na 14 dní jej zastavit.

Koncem listopadu a počátkem prosince r. 1934 uspořádaly se v Německu demonstrace před našimi zastupitelskými úřady, a zvláště bouřlivě se proti nám manifestovalo na říšskoněmeckých vysokých školách. Když 3. prosince vyslanec Mastný znovu si stěžoval, zahraniční ministr Neurath vyslovil politování.

Vražda ing. Formise.

Prudké rozčilení vyvolalo, když 23. ledna 1935 byl v hotelu Záhoří zavražděn spolupracovník Otto Strassera ing. R. Formis; vrahové ubili člověka a zároveň rozbili jeho dílo; tajnou vysilačku, která silně znepokojovala vládcu Třetí říše. Pachatelům se podařilo prchnout do Německa, a veškeré úsilí, aby byli vypátráni, bylo marno, ačkoli se později zjistila jejich totožnost. Drzý čin vyvolal obavy, aby se podobná náhlá přepadení neopakovala a aby se nerozšířila v akci hromadnou.

27. dubna 1935 byl u nádraží v Železné Rudě z československého území opět „neznámými“ pachateli odvezen německý emigrant Lampesberger do Německa.

Tentokrát reagovala zvláště pobouřeně světová veřejnost. „Times“ napsaly v úvodníku:

„Německá vláda, zvyklá šlapati nemilosrdně po právech individua a politické svobodě ve vlastní zemi, nemá patrně představy, jak se veřejnému světovému mínění hnusí tyto loupežnické nájezdy nacionálně socialistických pirátů, o jejichž řádění přichází právě nová zpráva z Prahy. Příhody, jako je únos Jacobův a příhoda hlášená z Prahy, ukazují na veřejné mravy, jichž civilisované státy nemohou trpět.“

Zjistilo se pak, že únos provedli členové německé tajné policie a četník, jehož jméno bylo známo. 11. května vyslanec Mastný důrazně protestoval; 3. června bylo úředně oznámeno, že emigrant Lampesberger byl vydán československým úřadům.

Nový vážnější incident se stal 21. října 1935 na berlínském vyslanectví. Tři mladí Němci z Československa ztropili velikou výtržnost, nadávali na Československo pro domnělý útisk Němců, rozbíjeli nábytek a vytloukli okna. Německá policie je zatkla a odevzdala soudu. Říšské zahraniční ministerstvo se omluvilo a soud je potrestal 27. prosince.

Překročují se hranice.

V únoru r. 1936 staly se dvě nepříjemné příhody. 2. února říšskoněmecký vyzbrojený oddíl překročil u Bělovsi, na silnici ze Slaného v Prusku do Náchoda, československou hranici, zašel asi 50 m na československé území, ale po krátké chvíli je opustil. 25. února dvě říšskoněmecká vojenská auta, obsazená šesti uniformovanými muži, projela rychle mimo celnici v Cinvaldě, ale nedaleko hranic byla zadržena. Obě příhody byly diplomaticky uspokojivě vyřízeny. Zato v dubnu r. 1936 říšskoněmecké úřady odmítly vydat žháře (německé příslušníky Československa), kteří na podzim r. 1935 zapálili v Kravařích na Hlučínsku skladiště českého hasičského sboru a v sousední obci Koutech českou obecnou školu; odmítnutí bylo odůvodněno tím, že prý šlo o trestní činy povahy politické. Téměř současně říšskoněmecká zpravodajská kancelář varovala důrazně říšské Němce před cestami do Československa, protože se prý snadno mohou dostat do konfliktu s československými úřady při fotografování, dotazování po vojenských věcech a při styku s lidmi, kteří jsou podezřelí. Tyto demonstrační výstupy, rozšiřované celým německým tiskem a rozhlásem, souvisely už s velikou propagační kampaní, která se v roce 1936 rozpoutala proti Československu.

Snaha o uspokojivé vyřizování třenic.

Zaznamenali jsme tu hlavní incidenty, které se přihodily v posledních čtyřech letech. Uvedli jsme zejména ty, které vedly k diplomatickým zárokům. Jejich počet není tím zcela vyčerpán. Výstižně charakterisují, jak se poměr mezi oběma státy zhoršil u srovnání s dobou předchozí. Je z nich také patrné, na které straně je hlavní odpovědnost. Ale podobné příhody, někdy i dramatičtější, udály se stejně mezi Německem a jinými sousedními státy. V tom není výjimkou ani Polsko, ačkoli od ledna 1934 byl jeho poměr k Německu určen přátelskou dohodou. Prudké spory vznikly mezi Německem a Švýcarskem i Holandskem. Co se dalo mezi Německem a Rakouskem, bylo v každém ohledu ostřejší a nebezpečnější, než co se přihodilo mezi Německem a Československem.

Je vhodné upozornit, že se téměř ve všech případech, i těch, které byly zvláště choulostivé, projevovala u říšskoněmeckých oficiálních činitelů a úřadů snaha, urovnat spory uspokojivě, někdy i přátelsky. To se dařilo ovšem tím snadněji, že na československé straně vždy se přímo úzkostlivě hledělo k tomu, aby vzájemný poměr nebyl zatěžován zbytečnými rozpory.

Uvedené incidenty nebyly by samy o sobě nijak zvláště vážné. Byly však dost zřetelnými příznaky obecného zhoršení poměru německo-československého. Nebyly vlastními příčinami, nýbrž jen vnějšími projevy tohoto zhoršení. To bylo způsobeno obecnými důsledky, které vyplynuly z nové zahraniční a mezinárodní politiky Třetí říše. Ministr Beneš řekl 2. července 1934 v parlamentě: „Na náš vztah působí rušivě vlastně jen všeobecné poměry mezinárodní.“ Evropská situace radikálně se měnila pod vlivem útočné politiky německých nacionálních socialistů.

Proti kolektivní bezpečnosti.

Odchod Německa z odzbrojovací konference a ze Společnosti národů zřetelně ohlašoval jeho vůli, uvolnit se ze všech závazků a postupovat zcela samostatně jen podle svých zájmů. Vystoupivši ze Společnosti národů, odmítlo Německo už tímto gestem doktrinu o kolektivní bezpečnosti a nedělitelném míru. Proti ní postavilo doktrinu svoji, založenou na bilaterálních paktech o neútočení, na lokalizaci konfliktů. Podle ní se pak houževnatě řídilo. Důsledně rozlišovalo mezi bezpečností na západě a na východě a vzpíralo se tomu, aby byly spojovány. Proto také tvrdošijně odmítalo v ý c h o d n í p a k t, který ručitelstvím, jež za něj měla na sebe vzít Francie, měl být spojen s bezpečnostní soustavou na západě. Svůj odpor proti východnímu paktu vysvětlovalo Německo zejména tím, že se nijak nechce vázat se sovětským Svazem. Mezinárodní veřejnosti unikalo, že se proti tomuto paktu staví také proto, že si nechce svázat ruce ani vůči — Polsku (v tom se uplatnil zejména vliv německých vojáků); tím méně bylo pochopitelné, že východní pakt odmítalo a jeho ztroskotání spoluzavinilo také Polsko! Diplomatický zápas o tento pakt vyplňoval celý rok 1934. Konečně byl pohřben definitivním odmítnutím německé vlády 13. dubna 1935. Přímo odpovědí na to bylo ujednání paktu francouzsko-sovětského a paktu československo-sovětského.

Československo se zajišťuje.

Všemi těmito událostmi bylo přímo nebo nepřímo, ale vždy pronikavě zasahováno Československo. Nemohlo lhostejně přihlížet k pokusům nacionálních socialistů o přivtělení Rakouska nebo o dosažení vlády nad ním. Dotkla se ho přirozeně nová orientace polské politiky, a to tím citelněji, že současně se sblížením s Německem Polsko se stavělo stále nepřátelštěji proti Československu. V zápase o východní pakt bylo Československo přímo účastno. Přičiňovalo se o jeho uskutečnění, a když ztroskotal, hledalo samozřejmě své zajištění v tom, že se přidružilo k Francii a spolu s ní uzavřelo smlouvu o vzájemné pomoci se Sovětským svazem. Trvající důsledně na stanovisku, že se nesmí se smlouvami nakládat jako s cárem papíru, nemohlo souhlasit s Německem, když porušilo vojenská ustanovení versailleské smlouvy a když vy-

povědělo rýnský pakt. Majíc všechny důvody, aby zůstávalo věrno Společnosti národů, zastávalo jak ze zásadního přesvědčení, tak pro dobře uvážené vlastní zájmy, politiku kolektivní bezpečnosti a nedělitelného míru; proto také trvalo na tom, aby se bezpečnost na západě neoddělovala od bezpečnosti ve střední a východní Evropě. Nebylo jeho vinou, že se ve všech těchto důležitých otázkách rozcházel s Německem. A stejně jako ostatní, bylo Československo přinuceno, aby se vůči rostoucí vojenské moci Německa a neskrývané jeho expansivnosti zajišťovalo rychlým a vydatným zbrojením.

První pokus o pakt o neútočení.

Odráz obecného vývoje evropského nutně působil nepříznivě na vztah německo-československý. Již na podzim roku 1933 se ukázalo, jak je nesnadno, aby byl upraven jen přímým jednáním obou partnerů. Tehdy se z Berlína neoficiálně sondovala půda v Praze, aby se zjistilo, zda by Československo bylo ochotno uzavřít s Německem pakt o neútočení. Oficiální určitá nabídka podána nebyla. V tom smyslu bylo úplně pravdivé dementi Wolfovy kanceláře z 9. listopadu r. 1933, že německá vláda Československu nikdy ne navrhla pakt o neútočení. Ale v soukromých, informativních, ovšem nezávazných rozhovorech o této možnosti se mluvilo. S naší strany neodpovídalo se — jak se potom leckde, i u nás tvrdilo — zásadně odmítavě. Zdůraznilo se jen, že je třeba, aby se neutrální jednání vedlo v plné shodě s Francií a s Malou dohodou a podle principů Společnosti národů, a chtělo se vědět, zda je v Německu ochota ujednat podobný pakt také — s Polskem! Toto naše stanovisko zřejmě Berlín neuspokojilo. Když se pak obrátil do Varšavy, neslyšel tam obdobnou podmínku, aby se bral zřetel také na Československo! Polsko ujednalo pakt s Německem bez vědomí Francie a hned zahájilo prudkou kampaň proti Československu, vzavši si za záminku polskou menšinu na Těšínsku... Dosáhnuvši od Polska všeho, čeho v dané situaci potřebovalo pro uvolnění svého stísňeného mezinárodního postavení, Německo mohlo v plné shodě s pravdou dementovat zprávy, že by bylo v proudu nějaké jednání s Československem o uzavření paktu o neútočení, podobného paktu německo-polskému. Je ostatně jisto, že by Československo nikdy podobného paktu, zejména pokud by šlo o podobné mezinárodně politické důsledky, s Německem neuzavřelo.

Kampaň proti Československu.

Teprve vlastně r. 1936 projevíly se ostře v poměru německo-československém důsledky, plynoucí z obecně politických rozporů mezi Německem a Evropou. V plné síle teprve r. 1936 rozvinula se v Německu prudká kampaň proti Československu. V popředí bylo tvrzení o „bolševisaci“ Československa, ale zároveň počala se kritizovat také československá politika národnostní. Jedno i druhé souviselo s obecnou evropskou politikou Německa a nevyplývalo tedy přímo z vlastních vztahů československo-německých.

Pakt se sovětským Ruskem.

Německá vláda již v memorandu, které odevzdala 1. června 1935 v Římě, Londýně a Paříži, tvrdila, že pakt franko-sovětský odporuje úmluvám locarnským

a že stejně jako pakt československo-sovětský je také v rozporu s Paktem Společnosti národů. Ve francouzské odpovědi z 25. června 1935 byl tento názor důkladně vyvrácen, a také anglická vláda 27. června 1935 sdělila německé vládě, že podle jejího názoru francouzsko-sovětská smlouva je v každém ohledu slučitelná se závazky mocností, jež podepsaly locarnské dohody.

Ministr Beneš ve svém parlamentním výkladu 5. listopadu 1935, mluvě o smlouvě se sovětským Ruskem, připomenul, že „jsme si přáli, aby došlo nejprve k podepsání smlouvy o trvalém přátelství mezi námi a Polskem (nezapomínejme, že podle tohoto návrhu měla se úplně demilitarisovat hranice polsko-československá!) a pak k definitivní dohodě se sovětským Ruskem“, a řekl pak dále:

„Československo to myslelo velmi upřímně jak s návrhem Polska, tak s plánem východního paktu, a jsem přesvědčen, že mluvím jménem celého státu, prohlašuji-li, že by Československo bylo vždy s to, bez ohledu na jakoukoli situaci, závazky své at' k Německu, at' k Polsku, at' k Sovětskému svazu v plném rozsahu vyplniti. Bohužel z plánů těch bylo nutno uskutečniti jen část, smlouvu se Sovětským svazem. Tu bych chtěl především konstatovati, že smlouva ta nemá žádných tajných ani jiných dodatků nebo doplňků proti nikomu, jak se o tom mluvilo v novinách, nebo jak na různých místech činily se o tom dohady. Dále konstatuji, že není proti žádnému státu speciálně namířena, a to z několika důvodů:

1. Uplatňování její předpokládá, jako u všech našich smluv, že členové Rady konstatují především v Radě Společnosti národů, kdo je útočníkem.

2. Dále je vázána na fungování smlouvy francouzsko-sovětské, jež má podobnou klausuli, a na smlouvu locarnskou, takže je kontrolována celou mezinárodní veřejností. Nemůže tudíž býti k něčemu zneužitá, je to doplněk Paktu o Společnosti národů a instrument obrany v rámci Paktu o Společnosti národů.“ (Pokračování.)

Hubert Ripka.

poznámky

Censuře rozhlasové

Kdo měl kdy příležitost pozorovat cenzuru, tomu neujde, že má různé stupně citlivosti nejen podle námětu a jeho vyjádření, nýbrž i podle způsobu jeho uveřejnění. Tak na příklad by se dalo přibližně stanovit, pokud ovšem běží o písemnictví tak zvané krásné, že je censura nejméně citlivá k vydání knižnímu, vnitř beletrie pak zase k lyrice. Lze se domnívat, že kniha veršů vychází v idylickém závětří, kam nezavane přísný politický severák cenzurní, aby její stránky pokryl mrazivým sněhem vybilých míst, ani dusný sciocco umravněnosti, jenž by láscé škrtl nějaký ten obnažený prs či klín. A pokud stačí paměť čtenářova, i svazek románový či povídkový se těší přízni podnebí velkem chráněného. Svatopluk Čech, tuším, kdysi napsal, že v povídkové příloze časopisů spisovatel si může mezi nadpisem a podpisem tropit co chce, je prý tam před čtenářem v naprostém bezpečí. V podobném bezpečí zdá se náš románpisec či povídkář. V bezpečí o málo menším je vnitř knihy dokonce i spisovatel více méně politický, jak před cenzurou, tak před čtenářem. Otiskne-li však část své knihy v novinách, ocitne se naráz v průvaně. Co na stránkách bezvadně prošlo, byť i hodně směle bylo, ve sloupcích okamžitě vznítí polemiku, na vzemutě plachtě novinové hned propadne cenzuře.

Noviny zřejmě pro cenzuru jsou druhý stupeň mučení, kterým ubohé její nervy trpí nepoměrně citelněji než v tlustém obkladě knižním. Je nasnadě, proč tomu tak, a i pouhý sluha, jenž censorovi nosí do kanceláře jeho přesnídávku, by to dovedl prostomyslně, však přesně vysvětlit: „Knihy nikdo nečte, noviny čte každý!“ Je sice nadsázka v tom „nikdo“ i v tom

„každý“, ale poměrnost rozšíření, tudíž i míra nebezpečí je tím vystižena.

Ale až úžasně roste cenzurní citlivost na stupni mučení třetím, jímž je divadlo: zjev tím pozoruhodnější, oč otužilejší se censura jevíva k politickým schůzím. Neboť v divadle patrně ji zneklidňuje ne tak rozšíření, jako pronikavý účín škodliny. Je s jejího stanoviska pochopitelné i to. Známý jsou zákony tak zvané duše davu, znám i umocněný účín mluveného slova, zvýšený ztělesněním básníkovy podobenství. Jeviště silně zvětšuje. Vášeň tam hoří vášnivěji, pravda zní pravdivěji. (Toť právě tajemství, proč ne jeden i dobrý spisovatel a básník s jeviště, nezvládne-li je, může působit jako naprostý pošetilec.) Jde proto z jeviště na cenzuru veliký strach.

Jenže tento strach sebe větší je hotově nic proti strachu, jež cenzura má před rozhlasem. To je čtvrtý a nejstrašnější stupeň mučení. Nepřilíš dávno tomu, požádán byl veřejně ministr vnitra, aby zmateným umělcům dramatickým pověděl, co se na divadle ještě smí. Kdyby se takový dotaz tknul rozhlasu, byla by odpověď asi velmi stručná. Neboť v rozhlasu nesmí se takřka nic. Nesmějí se tam věci, které všude jinde by musily být vítány jako vroucí projev loyality ke státu, ježhož zájmy cenzura zastupuje.

Pravda, v případě censury rozhlasové se vyskytuje jistá komplikace. Nezasvěcený laik jen matně rozpoznává, že tu má, zdá se, co činit s cenzurou dvoji: s cenzurou státní a s vlastní cenzurou rozhlasovou, proti níž ta státní je pravá ovečka bělostná vedle vlka dravého. Je mu jen z pověsti známo, že v rozhlasu cenzuru vykonává osoba, blízká tajemníkovi. Přijímá tu pověst s výhradou.

Není pochyby, že cenzurní nervositu k rozhlasu podmiňuje míra rozšíření, sloučená s účinem živého slova, umocněná duší davovou. Byť nebyl ten dav davem shluknutým — ač i tím bývá — přece podle Le Bona přes místní jeho rozptýlení je v dav slučuje též společný stav očekávání. Je to tudíž dav, jenž se může stát nebezpečným. Ale daleko nebezpečnější zdá se strach před ním, který při rozhlasu jako státě ve státě vytvořil hotovou cenzuru v cenzuře.

Bůhví kam by vedlo vypočítávat všechny husarské kousky onoho šimla v šimlovi, k němuž je přivázan vysílač. Příznačný jistě zůstane ten, jenž kdysi potkal F. X. Šaldu. Ten se, neklame-li paměť, kdysi s rozhlasem nepohodl o větu, kterou mu tam chtěli škrtnout. Ježto nebylo lze jeho přednášku odříci, vyvrál na něho rozhlas tímto, tuším, způsobem: přistoupil na oko na to, že Šalda promluví i škrtnuté místo. Avšak pod záminkou, že se přednášející nemusí sám osobně obtěžovat k mikrofonu, přiměl jej namluvit přednášku na desku. Na té si zcensurované místo prý pěkně vyškral a pustil desku bez něho.

Sluší na tomto místě vzdát čest ne sice státní cenzuře, ale mužům, kteří ji podle své povinnosti vykonávají. Bývají to úředníci naskrze důstojní, rozumní a chápaví. Bývají i velmi vzdělaní, zčásti snad i díky oně četbě, z níž se poučují, nežli ji mohou zakázat. A je dáno rázem jejich služebního postavení, že by je ve snu nenapadlo, vůči komukoliv užít lsti.

Pod jejich cenzurováním vesele kvetla v „Osvobozeném divadle“ Voskovcova a Werichova úspěšná hra „Rub a líc“, tato nejvřelejší apotheosa demokracie a této republiky, kterou jsme kdy viděli v jejich divadle.

V rozhlasu tu hru, oslavující demokratické etnosti čs. občana, nikdo neuslyšel. Dodnes není známo, proč. Je známo pouze to, že v čs. rozhlasu měli Voskovec a Werich nápadnou smělu, když běželo o věci, z nichž každý poctivý čs. republikán může mít jen radost. Jak známo z jejich veřejného sdělení, rozhlasová censura zakázala jim po volbě Edvarda Beneše za presidenta republiky vyprávět, jak toho a nejbližších večerů rozjařeně jejich obecnostvo projevovalo radost z výsledku volby. Svůj zákaz rozhlasová censura odůvodňovala, tuším, tím, že by bylo neúctnostné program dvou „komiků“ spojovat s jménem hlavy státu. Řídila se na ruby zákoníkem knižectví Reuss-Greiz-Schleiz-Gera-Lobensteinského, které před sedmdesáti roky slavnému ruskému klavírnímu virtuosovi Antonu Rubinstejnovi slevilo poplatky s koncertu s odůvodněním: „Vaganten, Musikanten und Komödianten frei.“ Pokud běží o „Rub a líc“, rozhlasová censura taktéž svou výhybku na „frei“ nepostavila.

Těchto dní obrací se na ni proto „Klub českých a německých divadelních příslušníků“ s veřejným dotazem, proč tak neúčinná. Žádost o vyslání hry podají „Osvobození“ 13. února. Zdvornila, ale zamítavá odpověď došla až 24. února, tedy za deset dní a bez udání důvodů. „Osvobození“ tento dopis, podepsaný dvěma jmény, z nichž jedno bylo nečitelné, druhé pak nepatřilo, pokud známo, žádnému rozhodujícímu činiteli rozhlasovému, zodpověděli dotazem po důvodech zákazu. Do chvíle, co tyto řádky jsou psány, rozhlas divadlu ty důvody ne-

sďělil. Ale patrně zas dva „komikové“ nemají práva, v rozhlase oslavovat ideu demokratické republiky a občanské etnosti jejich přívrženců.

Nebo že by důvod byl jiný?

Vrcholný výjev „Rubu a líce“, jehož apotheosa demokracie v divadle probouzí frenetické bouře potlesku, odehrává se, jak známo, právě v místnostech rozhlasových. Jeho napětí pak spočívá v tomto: demokratičtí republikáni odhalili spiknutí proti státu, v němž úderníci Kazimíra Konráda chystají násilný převrat. Republikáni učiní ihned oznámení úřadům. Aby pak rychleji varovali veřejnost, vzniknou s hlasatelkou do místnosti rozhlasu, kde přelstí rozhlasovou censuru a mimo její vědomí vysílačem svolávají občanstvo k obraně demokracie.

Že by tenhle výjev —?

Že by ta censura —?

Že by ta demokracie —?

Tu znova dlužno vzdát čest mužům, kteří vykonávají státní censuru. Konfiskují od případu k případu kde co. Ale není aspoň pisateli těchto řádků známo, že by mu kdy byli zkonfiskovali jediné slovo z jeho nikoli nečetných útoků, které podnikal proti cenzuře, proti byrokracii, proti všemu, co je na závalu svobodě umění. Aniž mu je známo, že by komukoliv jinému něco takového byli konfiskovali.

Rozhlasová censura, která odmítla vysílat „Rub a líce“, vrhá na sebe hned několikrát nepříznivé světlo. Vypadá-li v něm, jakoby neměla smysl pro humor, nebyl by to objev tak epochální. Mnozí z posluchačů jejich veselých programů potvrzovali už nejdnou, že jí smysl pro humor chybí. Vypadá-li v tom světle, jakoby byla osobně nedůtklivá, nechť si vezme příklad od svých státních kolegů. Vypadá-li, jakoby chtěla bránit rozhlasovou byrokracii, neulomí, ale jenom nabrousí hrot smíchu, jimž se po měsíce otrásovalo „Osvobozené divadlo“.

Ale vypadá-li v tom světle tak podivně, jakoby neprála demokracii této republiky její horoucí apotheosa — to už na sobě nesmí nechat sedět.

Edmond Konrád.

Bezděčný úspěch demokracie

Agrární tisk se nyní honosí novou zásluhou: tím, že se mu podařilo vynutit volby do správních orgánů ústavů pro úrazové, nemocenské a sociální pojištění. Proč je s tím tolik spokojen, je známo: v těchto ústavech totiž má velmi silné pozice sociální demokracie a agrárníci doufají, že volbami způsobí svým koaličním spojencům velkou nepříjemnost.

Agrární tisk se však napadá málo chlubí dalším úspěchem, jehož se mu zároveň podařilo dobýt. Vynutil totiž také volby do zemědělských rad a obchodních komor. Neboť ministerská rada, jak známo, obojí volby jungovala, a není nejmenší pochybnosti, že socialisté na tomto junktím budou pevně trvat. To znamená, že volby do pojišťovacích ústavů budou provedeny jen tenkrát, budou-li zároveň také provedeny volby do zemědělských rad a obchodních komor, a to podle nového, demokratického volebního řádu. Pro přípravu tohoto řádu bylo hned ustanoveno ministerské komitě. Agrární tisk už dal na jevo, že tahle věc příliš nespěchá. Proč prý tolik pospíchat s volbami do zemědělských rad? Ty mohou počkat, hlavně až se provedou volby do pojišťovacích ústavů.

Toto stanovisko ukazuje, že mravní integrita a starost o demokratické zásady, v jejichž jméno agrární tisk vystupuje, nejsou docela bezvadné. Agrární tisk má velikou starost o to, aby se demokracie uplatnila v zájmovém zastoupení dělnickém, ale jeví značnou lhostejnost k tomu, aby se stejně uplatnila v zájmovém zastoupení zemědělském. Tato lhostejnost má ovšem dobrou příčinu: drobní rolníci nemají v zemědělských radách podle nynějšího archaického volebního řádu zastoupení, a tyto instituce jsou proto doménou velkých statkářů, což je asi totéž, jako bychom řekli, že jsou doménou dnešního vedení agrární strany. Bez riska lze prorokovat, že agrární strana, až se bude jednat o novém volebním řádu do zemědělských rad, svůj radikální demokraticismus velmi zmírní. Poslanec Knotek dokonce oznamuje ve velikonočních „Lidových listech“, že jakýsi volební řád je už připraven, ale že by se svým rázem hodil asi tak do Rakouska z let osmdesátých.

Že se volby do zájmového zastoupení tak dlouho neprováděly, byla jistě jedna z menších ostud naší demokracie. Bylo by jen dobře, kdyby se letos ve smyslu usnesení ministerské rady sprovedila se světa. Ale musíme — a s námi jistě celá veřejnost — trvat na tom, aby se sprovedila se světa celá, čili aby byly volby jak do pojišťovacích ústavů, tak do zemědělských rad a obchodních komor. Nejsme sice nijak nadšeni pro všelijaká koaliční junktím, ale v této věci to považujeme za metodu zdravou. Neboť může-li co donutit agrární stranu, aby svolila

k demokratisaci volebního řádu a k volbám do zemědělských rad, je to jen hrozba, že nesvolí-li, neprovedou se volby ani do pojišťovacích ústavů. Rozumí se, že ani socialisté ani agrárníci na volby, pokud se dotýkají jejich zájmů, nepospíchají. Ale budou-li se navzájem pobízet tak jako dosud, dost možná, že se nakonec donutí je provést. Není to cesta právě idealistická, ale rozhodně dost praktická a účinná.

Z. S.

Nervosita — nebo plán?

V poslední době mělo mnoho německých politických schůzí velmi neklidný průběh. Henleinovci pokoušeli se rušit schůze německé soc. demokracie, zejména schůze poslance Jaksche, které ukázaly, že zájem německých voličů o politiku aktivistů stoupá. Ale došlo také ke rvačce ve schůzi, kterou uspořádala Zientekova opozice v SdP. A došlo patrně také k nesoúladi i ve schůzi vedení Henleinovy strany; podnětem tu byl nový list, který počal vycházet v Lovosicích s útočným názvem „Kämpfer“; míří svůj útok do vlastních řad. Není těžko poznati, že to je list, blízký členům Kameradschaftsbundu, kteří se nemohou smířit s tím, že do vůdcovské rady SdP. musí být přijat Rudolf Kasper a že musí odejít do pozadí Walter Brand, kterého snad jeho přátelé chtějí umístit v Londýně, aby tu pracoval jako dopisovatel „Die Zeit“. Nemáme ničeho proti tomu; bouřlivý odpor proti Brandovi ukazuje, jak si počínal krajně neobratně při své práci v SdP, když rozvíjel spannovské myšlenky. A proto lze doufat, že i v Londýně nepochodí lépe, než před tím Henlein a Rutha.

Útočnost Henleinovy strany na schůzích aktivistických stran mohli bychom si vysvětliti jako známku nervosity a špatného svědomí této strany. Dlouho se snažila znevažovati význam národné politické dohody z 18. února. Poznává však, že i v jejích řadách stoupá nespokojenost nad neplodnou politikou SdP. Ale je tu ještě jiný výklad. Zahraniční protičeskoslovenská propaganda velmi často tvrdí, že v Československu, zejména v pohraničních krajích, dojde k vážným nepokojům. V takovém případě jistě by se už našel souseď, který by byl ochoten udelet pořádek. Protičeskoslovenská propaganda až dosud selhala. Posílila naopak zájem o Československo, a tento posílený zájem zjistil, že Československo je dobrý opěrný bod demokracie ve střední Evropě, na kterém musí míti zájem i státy západní demokracie. Nedivili bychom se, kdyby ona propaganda měla zájem na tom, aby mohla uváděti do světa zprávy o nepokojích v pohraničních krajích. Je nutno se postarati o to, aby selhala i tato akce Henleinovy strany, která nemá na mysli zájem německé menšiny, nýbrž zájmy těch, kteří jí chtějí použiti k svým účelům. V. G.

Výkonný odpočinek

Stává se u nás zjevem příliš častým, že úředník z důležitého státního úřadu odejde do výslužby, aby byl v zápětí převzat do služeb podniku nebo zájmové organizace, která byla v těsném poměru k jeho úřednímu působení. Zase odchází do pense přednostá průmyslového odboru ministerstva obchodu, aby si šel asi odpočinouti na místo vedoucího tajemníka Ústředního svazu čsl. průmyslníků, zase odchází do pense přednostá úvěrního oddělení ministerstva financí, jemuž také podléhaly všechny úvěrové operace státní, aby našel kýžený klid na křesle presidenta Reeskontního ústavu. Bud' — anebo. Bud' je hloupým žvavcem agitace proti tak zvaným přestárlým úředníkům, nebo je demagogií ujišťování, že soukromé služby jsou o tolik namáhavější než služba státu. Anebo je nesmysl obojí. Prostým občanům napadá však ještě jedno „anebo“: anebo by mělo býti u nás více smyslu pro rozličné formy neslučitelnosti funkcí.

ld.

Je možno dělat cizineckou propagaci bez odborníků?

Projev pana ministra obchodu Najmana o cizinecké propagaci ukázal, že si již i ministerstvo počíná uvědomovati velkou slabinu propagace dělané úřední cestou bez odborníků reklamních. Úřad může dobře zmocit úkoly organizační, ale zůstane bezmocným před jedním z nejdůležitějších úkolů: před vytvořením dobrých plakátů, insertních textů a ilustrací, brožur, filmů, hesel. Napadne někoho, že by mohl dirigovati filharmonický orchestr jen proto, že se vyzná v hudbě a chodí rád na koncerty? S tvořením reklamy je to stejné, ale zdá se, že na tomto poli stačí úřední funkce, doktorát, znalost řečí a záliba, aby úředník nebo funkcionář posuzoval, obstarával nebo dokonce sám tvořil kresby a texty, jež mají být duší propagace.

Vše, nebo téměř vše, co bylo dosud vytvořeno dobrého v naší turistické propagaci, vzniklo mimo úřad, soukromou iniciativou grafických a jiných ústavů, jež daly úřadům k dispozici své reklamní odborníky, majíce v odměnu zakázku na tisk nebo inserci.

Když některý podnik chce vydati 100.000 Kč na inserci, vstoupí do spojení nejen s insertní kanceláří, která obstará účelnou distribuci této částky, nýbrž zároveň s reklamním textařem a grafikem, kteří spolu vytvoří obsah a vzhled inserce. Tím spíše by měly naše úřady pracovat s reklamními experty, když běží o výdaje milionové. Při volbě spolupracovníků nesměla by ovšem rozhodovati politická legitimace nebo původ — řekněme, je-li grafik z Čech nebo Podkarpatské Rusi — nýbrž, co dovede. Je pravda, že ti, kteří něco dovedou, jsou vzácní a žádají vysoké honoráře, ale to se musí vyplatit státu, když se to vyplácí menším průmyslovým podnikům a živnostníkům.

Nevíme, kdo se zúčastnil soutěže na plakáty, o níž doznal pan ministr obchodu, že dopadla špatně. Jsme však přesvědčeni, že právě ti, kdo by dovedli udělati stoprocentní plakát, do těchto soutěží nechodí z jasného důvodu: mají tolik práce pevně objednané a dobře honorované, že o soutěže s nejistým výsledkem nemají zájmu. Okruh opravdových reklamních expertů, grafiků, textařů a organizátorů je u nás tak úzký, že by ministerstvu nedalo mnoho práce promluvit si s každým jednotlivým o spolupráci a zvoliti toho pravého.

Nemyslete si, že tyto řádky mají býti agitací pro získání zakázky pro některého reklamního experta. Jsou psány jen v zájmu věci. Pisatel je si vědom dvou velikých překážek: obtíž, jak srovnati komerční formu spolupráce s úředními normami — ale i toho, že ti opravdu schopní jsou teď velice zaměstnáni a dají se získati jen podmínkami výhodnějšími, než jaké jim nabízí průmysl a obchod v dnešní konjunktúře. M. B.

politika

K. Frič:

Stalinův režim a III. internacionála

Sovětský tisk již oznámil, že v březnu přijde před vojenským kolegiem Nejvyššího soudu SSSR třetí, a snad už poslední, skupina vedoucích sovětských politiků a hodnostářů, kteří stáli nejen u kolébky Sovětského svazu, ale i strany bolševiků a kteří v březnu r. 1919 tvořili s Leninem organizaci Komunistické, čili III. Internacionály. Bude to Bucharin, nazvaný v Leninově závěti miláčkem bolševické strany a nejnadanějším teoretikem, s ním zasedne na lavici obžalovaných a předem odsouzených Rakovský, Lominadze a snad i Smilga. Soudní řízení s touto skupinou bude šedým pozadím skutečnosti, že tito poslední mohykáni Leninova štábu stojí nejen ve stínu bodáků GPU., ale i před rakví Kominterny, kterou dlouho řídili a vedli. V soudní síni se o tom ovšem mluvit nebude, protože obžaloba klade Bucharinovi a spol. za vinu „jen“ to, že chtěli obnovit kapitalismus a odstranit sovětské zřízení. Je to až příliš krutá ironie spletitého vývoje zejména vůči Bucharinovi.

V létě r. 1928 předkládal právě Bucharin VI. světovému sjezdu program Kominterny, jehož úvod obsahuje větu, že tato organizace „je pro jednotnou a centralizovanou mezinárodní stranu proletariátu“, ovládanou zásadami boje za proletářskou světovou diktaturu. Dalo by se mnoho citovat z Bucharinovy velké řeči na tomto posledním sjezdu a byly by to vesměs doklady, čím III. Internacionála byla.

Říkáme-li, že šestý sjezd r. 1928 byl poslední od vzniku Kominterny, nezapomínáme, že se konal ještě i sedmý, a to v srpnu 1935, tedy v odstupu sedmi let. V období těchto sedmi let změnilo se mnoho nejen ve

světě, ale i v SSSR a v Komunistické internacionále. Sedmý sjezd přišel až po sedmi letech i proto, že se připravoval ústup od programu, který r. 1928 odvodňoval Bucharin. Sedmý sjezd se již nesešel jako vybraný sbor mezinárodní strany proletariátu, na němž by každá sekce rovnoprávně přispívala k uskutečnění programu, nýbrž vyslechl pouze nové pokyny, určené Stalinem a jeho politickým byrem pro zahraniční politiku Sovětského svazu. Na sedmém sjezdu r. 1935 byly již programové otázky vedlejší a hlavní jednání se vyčerpávalo vysvětlováním nové zahraniční politiky SSSR. Dimitrov, obklopený slávou a autoritou z lípského procesu, nemohl zřejmě říci, že VII. sjezd je počátkem agonie Kominterny, a snad to nevěděl ani sám, ale další vývoj to prokázal. V komunistických stranách je už těžkým proviněním mluvit v duchu bývalých zásad Internacionály. Pociťovali to mnozí v Sovětském svazu i na západě. V moskevských procesech pronikalo stále na povrch, jak se různé opoziční skupiny shodují právě v tomto ohledu, a společná obžaloba nejrůznějších opozičních proudů a směrů obsahuje obvinění, že Stalinovo vedení v sovětské straně a v Komunistické Internacionále, formálně ještě existující, opustilo zásady Internacionály a zradilo původní cíl. Oposice všech odstínů hledá a vysvětluje sociální a politické podmínky tohoto vývoje — moskevské procesy mimo jiné ukázaly, jak je toto zkoumání životu nebezpečné.

Tehdy, když Stalin přijímal Lavala a chytrému Francouzovi důrazně připomínal, že revoluce není na vývoz, nebylo to jen obratné rčení, vypočítané pro uklidnění francouzské pravice. Stalin tím také naznačil, že nastává konec dosavadního období Kominterny, která sledovala společný revoluční cíl ve všech zemích. Je trochu pikantní, že právě v době agonie Kominterny vznikla kampaň s „bolševickým nebezpečím“ a je to dobrá pomůcka k rozeznání skutečných příčin této kampaně. Její vynálezci říkají ovšem, že změna v politice Kominterny a v poměru sovětské vlády k III. internacionále jest pouze obratný a dočasný tah, ale zapomínají, že na politické šachovnici má svoje důsledky každý pohyb kterékoliv figury. Změnila se skutečně politika sovětů a s ní prošla hlubokou proměnou i politika a existence Kominterny. Na VII. světovém sjezdu projevila se změna i formálně. Dříve bylo téměř nepsaným zákonem, že na mezinárodních sjezdech podávala hlavní zprávu některá rozhodující sovětská osobnost. Byly to vždy zprávy, které sjezdu skládaly účty i z činnosti sovětské vlády a uváděly ji v souhlas s prací Kominterny. Dělal to Lenin, Zinověv, Trocký a Radek, později Bucharin a zčásti také Stalin. Na posledním sjezdu nepsaný zákon tiše zanikl. Sovětská vláda se již nechtěla ani formálně kompromitovat na sjezdu „jednotné a mezinárodní strany proletariátu“.

Bylo by dětinské vysvětlovat postupnou likvidaci činnosti a programu Kominterny jen a jen vlastnostmi nebo nedostatky Stalinovy vedoucí skupiny, ačkoliv ani osobní vlastnosti a povaha nejsou bezvýznamné. Ale v politice nerozhodují subjektivní pocity. Změnil-li se podstatně poměr sovětského režimu ke Kominterně, má to jistě jiné příčiny a pozadí. V hluku vzájemných obvinění není tak lehké vyjasnit pojmy a zachytit děj, který vyvrcholuje právě nyní před našimi zraky. Nezbývá, než zopakovat jednotlivé scény a předvést důkazy a osoby.

Počátek obratu.

Historicky je zajímavé, že r. 1926 byl to ještě sám Stalin, který tehdejší opozici obvinil z „národní omezenosti“. Tehdy začínalo rozhodování, jakou vnitřní a zahraniční politiku má dělat Sovětský svaz, když už zapadla naděje, že v některé důležité zemi na západě vzniknou v dohledné době sověty a vysvobodí tak SSSR z izolace. Stalin se dovolával Lenina, citáty jen sršely, ale ve skutečnosti byla to již ozvěna tlaku těch vrstev, které celou svou sociální bytostí a duší toužily, aby v klidu užívaly existenčních a mocenských výhod svého postavení. Ani Stalin nemohl ovšem náhle a najednou provést tuto změnu v poměru ke Kominterně a tím k celému revolučnímu hnutí. Tehdy ještě nikdo ze Stalinova kruhu nemohl odhadnout, jaké výsledky bude mít nová politika. Ani poměr ostatního světa k Sovětskému svazu nebyl toho druhu, aby se hlavy nového režimu přes noc zřekly podpory komunistických sekcí. V Číně prosadil Stalin po prvé, že se velká komunistická strana vzdala politické samostatnosti, splynula a podřídila se Kuomintangu a uprostřed revoluce provedla ideové i doslovné odzbrojení. Nová politika — byť v začátcích — nemohla potřebovat nedozírné napětí a komplikace, které by vznikly za úsilí o sovětské zřízení v nepřehledných krajích Číny.

Mezi bývalou a nynější Internacionálou jsou veliké a podstatné rozdíly. Nepřišly náhle, potřebovaly času, aby vyklíčily, jako zrno do brázdý hozené. Stalin musel počkat na výsledky průmyslových pětiletok a kolektivisace, jen pomalu a postupně mohl s ohledem na vývoj mezinárodních poměrů připravit vstup do Společnosti národů a zkyprřit půdu pro politiku kolektivní bezpečnosti, jen opatrně mohl změnit poměr ke Kominterně a vyvrátit její původní podobu. Hitlerův příchod dal celému vývoji proměn nepředstavitelně prudký spád. Kdyby se byl v sídle Kominterny ještě v lednu 1933 objevil někdo a tvrdil, že se dostaví změna, kterou jsme právě vylíčili, byla by ho jistě a rychle uvítala nemocnice, zařízení zvláště pro hodnostáře III. Internacionály.

Stalin a Kominternu po osmnácti letech.

Tak, jako se ředitelé Kominterny lehkomyšlně posmívali nebezpečí fašismu a naprosto nepřipouštěli, že by se Hitler dostal k moci, zachvátila je panika, když Hitler vtáhl do Berlína. Strašidlo fašismu začalo obcházet místnosti sekretářů. V první panice mluvily these Kominterny zmateně o tom, že to není vítězství fašismu a německý proletariát utrpěl prý jen „přechodnou porážku“. O něco později přiznávaly jen ústup, a poslanci Kopeckému z čl. sekce zůstala sláva logiky, že Hitlerův příchod k moci je vlastně urychlením proletářské revoluce. Toto zhoubné sebevědomí netrvalo dlouho a přešlo v opak. Na Stalinův pokyn odešli z vedení všichni, kteří se před vznikem Třetí říše podle jeho rad a směrnic věnovali tělem a duší boji proti sociálfašismu a ani pět minut před dvanáctou nechtěli slyšet o jednotném postupu se sociální demokracií proti hitlerovské záplavě. Stalin je nemilosrdně odstavil a jeho pozice byla již tak pevná, že se to stalo bez odporu a diskuse. Panika z Hitlera byla tak veliká, že jednotlivé sekce Kominterny o překot objevovaly fašistické diktatury ve všech zemích. Jednoho krásného dne jsme se i my v Československu dověděli z „Rudého

Práva“, že se u nás na plno provádí fašistická diktatura...

Změna, která nastala v Evropě vznikem Třetí říše, poskytla Stalinovi možnost předvésti v celém rozsahu obrat, dozrávající dlouhá léta pod tlakem byrokratických a privilegovaných vrstev sovětského obyvatelstva. Bylo by výzvou k politické sebevraždě žádat, aby to režim otevřeně přiznal, a moskevské procesy prozrazovaly, jak opatrně se obchází toto citlivé místo. Opozice všech odstínů čerpala novou mízu právě z německých událostí a hluk zápasu o nový kurs zahraniční politiky sovětů a postup Kominterny vyrazil konečně výstřely popravčích čet GPU. Nechceme zkoumat podrobnosti a každý výstup v dramatu Kominterny, protože po vylíčení děje stačí zjištění, že z ideové zbrojnice vůdcovské skupiny Sovětského svazu a Kominterny zmizela jakákoliv myšlenka na „proletářskou světovou diktaturu“ a jednotlivé sekce mají svůj důvod a povolení k existenci jenom potud, pokud bez odmluvy obhajují, vysvětlují a podporují slovy i skutky názory ruského komisariátu zahraničí. Vedení kterékoliv sekce Kominterny může se vyhřívat na sluníčku jen do té chvíle, dokud nepřekročí stanovený rámec. Občas se to některému vedení nepodaří dost dobře a pružně a pak obyčejně nastává výměna „vůdců“.

Tento stav Kominterny a poměr Stalinova režimu k ní popírají vyznavači bolševického nebezpečí a zapírají jej i vedoucí sekretáři komunistických stran. Každému, kdo je aspoň trochu seznámen s politickým vývojem, postačí, když uvedeme:

Ve Š p a n ě l s k u sekce Kominterny výslovně a stále opakuje, že myslí a připouští jen obranu demokracie proti Francovi a jeho zahraničním spojencům. Ačkoliv komunisté jsou ve vládě a mají značný vliv, úzkostlivě dbají, aby ani v sociálních opatřeních nepřekročili rámec soukromého vlastnictví a zřízení. Vědí zajisté, jaký význam by mělo zvláště pro Španělsko vyvlastnění velkostatkářské půdy, ale nedovolují ani náznak takového zásahu. Kdyby kdokoli pochyboval, ať uváží, že vedení španělské komunistické strany i násilím potírá každý pokus a rozběh strany POUM a anarchistů nad uvedený rámec.

Komunisté ve Francii a v Československu dospěli k tomu, že hlásají jen obranu demokracie a republiky a po určitém výkyvu, rychle vyrovnaném na příkaz Stalinových důvěrníků v Kominterně, schvalují armádní a zbrojní položky. S počátku kladli ještě aspoň zdánlivé podmínky, ale vzdali se jich velmi ochotně, ačkoliv si nemohou zastírat, že nová strategie zmenšuje jejich politický vliv a organizační sílu. Každý, kdo zná historii socialistického hnutí v otázce povolení zbrojních výdajů a úvěrů, pochopí dosah této změny. Vedejší zjevy nepadají na váhu, když jde o tak dalekosáhlý a dosud neukončený obrat v celé politické existenci komunistické strany.

Je možná námitka: to dělá Kominternu jen tam, kde Sovětskému svazu záleží na dobrém poměru, případně na spojenectví. To je omyl. Každý dokument a čin podzemní komunistické strany v Německu a v ostatních státech, kde komunisté nejsou legální, dosvědčuje, že jejich úsilí dotýká se jen obnovy demokracie. Vedení německé komunistické strany, které tak prudce útočilo na výmarskou republiku, vydává dnes výzvy, jež začínají a končí heslem: za demokratické Německo! Vzdalo se myšlenky na sovětské Německo, hlásané v doprovodu hluchých výzev k ozbrojenému povstá-

ni, než přišel Hitler, a teď se stará jen o to, aby Třetí říši vystřídalo Německo s demokratickým zřízením.

Nejnovější a nejvýraznější důkaz podává Čína, která se vrací v historii Kominterny velikou oklikou po deseti letech. Čínská komunistická strana podala právě návrh na jednotný postup sjezdu Kuomintangu. Obsahuje pět bodů a dva nejdůležitější prohlašují ochotu odzbrojit a podřídit čínskou rudou armádu ústřední vládě v Nankinu (Čankajšek), zastavit a zrušit vyvlastnění půdy a provést změnu vládních orgánů na území, ovládaném rudou armádou. V srozumitelné a obyčejné lidské řeči znamená to ochotu zrušit, nebo spíše *via facti* likvidovat sověty i tam, kde už vznikly a dosud se udržely.

To je stav v údech, jež skládají tělo Kominterny. Stav začal *in capite* a byl proveden *in membris*, protože v tomto ohledu je Kominterny dosud jednotnou organizací.

filosofie a psychologie

Edmond Konrád:

Nevědecké nápady k vědeckému námětu

Do středověku, zpívají Voskovec a Werich, prý Vůdce vede lid. Jejich přirovnání věda dějezpytná právě doloží; byť ovšem kulhalo: od toho je to přirovnání. Kulhá i ono, které vedlo ruku básníkovi, že o lidech napsal nesmrtelnou hru „Ze života hmyzu“. On sám to věděl a dokládal se, že mu jsou známy, třeba u lumka, rozdíl mezi jeho přirovnáním a zjištěnou přírodní skutečností.

Dvojnásob jistě bude kulhat přirovnání, jež dalo podnět k představám níže zaznamenaným: přirovnání zcela diletantské a vědomě povrchní, k němuž bývalého vzdělance ve vědách přírodních zlákal některé obdoby světa hmyzího s dnešním světem lidským.

Aby zpodobil vojenskou diktaturu v technickém státě (jehož totalitní program vlastně předjal), Karel Čapek užil mravenců. Měl přes veškeru kritičnost mínění přece jen dosti uctivé, či přesněji: ne dost neuctivé o některých způsobech lidského společenství, že je přirovnával k bytí mravencímu. Kdo však se kdy začel do nějakého líčení ze života mravenců, neujde pocitu vřelé sympatie k tomuto krásnému pokusu přírody. Ve tvář některým dnešním skutečností lidským napadnou ho spíše včely. Čímž však ani včelám nemá zbůhdarma být křivdění.

Nesporně je svůdné, věří-li kdo v evoluci (už pro překrásnou souvislost, kterou pomohla vpravit do světa), ve velikých hmyzích společenstvech tušit první pokus přírody o stát. Pokus ten, pravívá se, nevedl dále, poněvadž byl patrně předčasný: předčasný snad proto, že jejich dýchací soustava hmyzům nedovolovala dorůst větších rozměrů, nabýt odolnějšího těla. Možná pak na ten hmyz stát nazírat i jinak: právě jako na pokus o utvoření velikého těla, nahromaděného z jedinců. Takové pokusy pradávno před tím se stávaly již v moři, kdežkoli se tam shloučely v osadu bytosti jednobuněčné. Posléze specialisací vskutku se shluky jednobuněčných utužovaly ve svazek mnohobuněčného jedince. A jsou, kdo

i mraveniště či úl nebo stavbu termitů mají vlastně za jedince, za bytost úhrnnou, tedy za pokus, opakovaný na úrovni daleko vyšší. Naopak vědci právě němečtí na sklonku minulého století, v době kvetoucího císařství, přirovnávali s oblibou, tuším, ssavčí ústrojenství, ovšem i člověka, ke státu, který v trávení a oborech přílehlých na příklad má svůj průmysl, v krvi a v nervech své dopravnictví, v bílých krvinkách svou policii a tak dále. Buď tomu jak buď: hmyzí společenstvo pokusem o stát, a stát zase pokusem o vyšší tělo jedinecké — možná ten pokus uvázl nejen o soustavu dýchací. Snad i o to, že členové toho společenství byli příliš samostatní: nejen specialisováni, ale také individualisováni — že byli příliš jedinci, aby jejich kolektivum dovedlo dorůst v jednoho nového jedince totalitního. Jisto je, že vývoj šel směrem jiným: zdokonaloval jedince, až vytvořil ssavce. Nezměrný čas uplýval, aniž tento nový jedinec, individualisovaný nekonečně výše než hmyzové, vyrostl nad nejprimitivnější pokusy o kolektivum. Vytvořil rodinu jako ptáci, kteří přes hromadný život některých svých druhů sotva vytvořili více než cosi, podobného kmenu, nebo nepravidelnému vojsku. Tvořil někdy z rodin stáda, obce bobříků osad a opičí města. Vytvořil, celkem vzato, teprve v člověku stát. Navázal až v něm na pokus hmyzí. Nepochybně je s tím pokusem v samých a těžkých začátcích. Leda že by v koncích —?

Sotva myslitelné.

Ale i laik, jakým je pisatel, mimo přemnohé jiné rozdíl postřehl mezi hmyzem a člověkem, sdruženým ve stát, jeden rozdíl tím nápadnější, čím se tkne hloub jednoho základního rozporu v řešení hmyzím. Onen rozpor je rozpor mezi specialisací a individualisací. Mezi jedincem, jenž sám leze i lítá, hledá i nalézá, a jedincem, jenž toto vše dělá ve svém dočasném či stálém oboru podle platných hromadných zákonů.

Tento rozpor, jež v soulad uvést je člověku tak těžké, je mu společný s hmyzem.

Veliký však je v tomto společném rozporu rozdíl technický.

Hmyz totiž se rodí, případně vyrůstá se svými speciálními technickými nástroji, s prostředky svého určení, na těle: mravenec bojovník se svými strašnými kusadly, dělník či otrok, včelí královna a trubec uzpůsoben pro toto a k ničemu jinému.

Člověk si těch provozovacích prostředků přináší na svět nepoměrně méně — aspoň těch vnějších a viditelných. Krom nevýzpytného tajemství, uloženého v jeho poupěcí mozek, nervy a, libo-li, duši, rodí se nahý. Strašlivé nástroje nesmírné jeho moci — i bezmoci — kterými tvoří i hubí jak život, tak sebe — jsou mimo něho. A nikdo nemůžeme bezpečně předvídat, kterého z nich se chopí ke spáse či zkáze své či mnohých.

Nad prohryzanou larvou není napsána pythická děsná otázka, která se čte nad kolébkou: „Čím budeš?“

Totíž, s malou opravou: i nad hmyzí larvičkou může ta otázka být napsána. Tohle není přírodovědecké pojednání, aby se v něm svědomitě probraly všechny případy. Jejich přehled by, podle zorného úhlu, třeba ještě posílil obdobu mezi člověkem a hmyzem. Ale zde už už počíná aktualita. Nejde tak daleko, přese všechny vědecké pokusy, aby mohlo být předem určeno člověku: ty budeš kluk, ty holka — kdežto včelí královna si to určí sama, více méně. Obyčejné způsoby určování polhlaví totiž přivádějí na svět přibližně týž počet samců

i samiček. To se nehodí včelímu (vůbec hmyzímu) státu, protože je založen na práci dělnic, to jest, pohlavně zakrnělých samiček. Je tudíž třeba jen zcela malého počtu samců. Pro tuto populační politiku je královna organizačně opatřena zvláštním zařízením, a je na ni pamatováno v samém osidlovacím plánu úlu, je tu jakási pozemková reforma, lépe: jakási „Osthilfe“ — pro trubce je připraven a vyhrazen určitý počet buněk, a buňky ty jsou větších, privilegovaných rozměrů. Tyto rozměry podněcují královnu, aby do vznešené buňky vypustila vajíčko neoplozené, z něhož vzejde samec. Vajíčko oplozené, z něhož vzejde včela dělnice, vloží do obyčejné malé, proletářské bunčičky. Do buňky docela veliké, vybavené palácově, vloží vajíčko, předurčené pro příští královnu.

Otázka „čím budeš“ klade se tedy ve státě hmyzím hned před početím, a odpovídá na ni bez prodlení podle svých potřeb či záměrů Vůdce a stát. Laikovi není známo, zda o té odpovědi rozhoduje Vůdce, totiž královna, sama, či strana, totiž stavitelé buněk. Rovněž mu není známo, zda buňky jsou stavěny z rozkazu královnina, či zda královna poslušně klade vajíčka podle toho, jakou právě má před sebou (vlastně za sebou) buňku. Jsou věci v totalitních státech, do nichž nikdy nebude dobře vidět, a spory, kdo je vlastně v čích rukách, bývají u držitelů moci — nikoli mezi nimi — platonické.

Název „královna“ si arci nevymyslíly včely, nýbrž lidé. Vymyslíli jej podle instituce lidské, která měla daleko do hmyzí dokonalosti a účelnosti. Neboť člověk, jak známo a již vzpomenuto, se rodí nahý: včetně králů a královen. A rodí se z vůle přírody klukem či holčkou. Rodí se pak s určením více méně neznámým (včetně králů i královen) jako individuum zcela nespecializované, nevypočitatelné a neopakovatelné, všeho schopné. O uznání této holé biologické skutečnosti lidstvo sto let bojovalo a ještě dávno nedobojovalo se svými králi, královnami i trubci. Politickému poznání této skutečnosti se říkává demokracie, hospodářskému socialismus. Obojí předpokládá, vnitř určitých, ostatně dosti širokých mezí, určitou rovnost mezi všemi mláďaty lidskými a žádá si pro ně, vnitř určitých mezí, ostatně dost širokých, vývojových podmínek přibližně rovných.

Je totiž zřejmě smysl pokusu o stát, jež po hmyzech evoluce opakuje v člověku, aby rozřešil rozpor mezi specialisací a individualisací. Aby mezi oběma našel rovnováhu. Tento smysl zřejmě nejjasněji si uvědomilo, s koncem osmnáctého, hlavně století devatenácté. Pro to a pro mnohé jiné veliké zásluhy nepochybně bude století devatenácté mít jednou čestný název století klasického. Zatím, jako více méně každý klasik, je ve svém očistci opovržen.

Mravenec a včela spatří světlo světa s hotovou a čitelnou adresou svého určení. Onen má svá vojenská kusadla, tato na nožičkách košíčky pro pel. Královna a stát tak rozhodli. A jejich výkonné orgány rozhodnutí provedly. Zdá-li se tak totiž u mravenců, je zcela jisto u včel, že o jejich uzpůsobení rozhoduje strava. Královna a trubec jsou včely, jimž se dostalo dokonalého vývoje, poněvadž byly náležitě krmeny. Dostalo se jim normální, to jest plné výživy. Kdyby se jim té výživy nedostalo, trubci zakrní pohlavní žláza, královně vaječník: byla by z ní praobyčejná včela dělnice. Její přednost je jí dána hospodářským privilegiem. Smí se dosy-

ta nazrat. Dělnictvo se rodí cestou záměrné podvýživy.

Co by bylo z podvyživeného trubce, pisateli není známo. Patrně pobuda, jenž zajde o něco dříve, než je stejně jeho neúprosným osudem.

Ironickým vtipem přírody dělnice včelí místo zakrnělých žláz pohlavních, má větší mozek než královna i trubec.

Přes to není, tuším, známa celkem žádná geniální včela. Ovšem ve svých mezích je schopna rekordů ve výkonnosti, orientaci. Jsou asi mezi včelami stachanovci.

Také dělnictvo lidské se rodí cestou podvýživy. Přes to jeho pohlavní žlázy nekρνí a plodívají nejen zase dělnictvo, ale i geniální jednotlivce.

Většina geniů se narodila a namnoze žila v chudobě. Málokterý z nich byl státem či rodiči určen k tomu, co se stalo jeho tvůrčím dílem, jeho přínosem k vývoji lidstva. Naopak nejednou rodiče i stát mu v této činnosti zákazem i mocí bránili.

Přes to mu v ní nezabránili. To je rozdíl mezi člověkem a včelou. Mezi včelím a lidským státem.

Nástroje své hmyz má při sobě. Mravenčí-vojáku přirostla jeho kusadla, včela dělnice slouží branné povinnosti svým žihadlem, s nímž se vylíhla.

Nástroje člověkovy leží daleko mimo něho. Lidským vojákům dali králové a trubci zbraně, které jim vyrobil dělník se svým větším mozkiem. Dostal za to právo, těmi zbraněmi umírat.

Lidské královny nerodí národ, nerodí dělníky. Rodívají v nejlepším případě zase jen krále. Lidští trubci rodívají zase trubce. Je spousta povolání pro trubce. Lze ve vyšších hospodářských vrstvách málem všude být trubcem.

Hmyzí státy, mravenčí i včelí, bývají hospodářsky založeny na společné stravě, podávané z úst do úst. Mají na to někdy zvláštní ústrojí. Forel mu říká „sociální žaludek“.

Člověku dodnes chybí sociální žaludek.

Hůře: ne žaludek. Jen strava.

Mravenec má mraveniště. Včela úl.

Syn člověka nemá, kde by hlavy složil.

Očividně lidský úl ještě nerozřešil svou úlohu.

Ale zdá se, že je lidstvo v době velikého rojení. Zvětšený mozek dělníkův stvořil nevídané nové nástroje. Nástroje ty nade všechnu obraznost rozšířily moc lidskou. Nad pomyslení zrychlily a umocnily život. Mimo jiné rozmnožily nesmírně počet lidí, zejména ovšem dělníků.

Přes to ještě nebyl stvořen a obecně zaveden dobře fungující sociální žaludek. Jsme v období záslužných a nedost uspokojivých prvních pokusů.

Ale vznikla obrovská mraveniště, vyrostly strašlivé úly.

Když se některý druh živočišný neobvykle hojně rozmnoží, vznikají prý v něm hromadné paniky, davová vytržení, kolektivní horečky. Známé jsou tím kobylinky. Myši, tvrdívá se, po tisících běží neznámo kam, třebas do řeky ve hromadnou zkázu. V dějinách lidstva je zaznamenáno stěhování národů, čte se o tažení mongolských a saracenských. Prožili jsme 1914/18 krvavé stěhování národů, jež bylo nad ně nade všechna. Dodnes pak zdá se neskončeno.

Když se naplní úl, s novou královnou, nastane rojení. Lidstvu se na všech koutech i koncích rodí plno samozvaných královen, a lidstvo se rojí. Příčiny patrné z míry největší budou hospodářské.

Přes to, s ruskou výjimkou (která se především pokusila o ten sociální žaludek) první starosti nových královen jsou zřejmě populační. Běží totiž o výrobu vojáků.

Lidské královny populaci svými pohlavními žlázkami hromadně regulovat nemohou. Lze je regulovat pouze mozky, to jest, nařízeními. Ani jimi nelze regulovat vše, co bude. Reguluje se tedy nejprv tím, co nemá být. Vylučují se z národa členové nevítaní. U mravenců prý se vyskytuje cit, známý také včelám, jakéhosi vlastenectví, v primitivní hmyzí podobě tělového prachu. Po něm se v temnotách rodného sídliště poznávají jeho příslušníci. Kdo mi nevoní, ven z národa, na smrt s ním.

Co si podobného stalo se heslem některých lidských rojení. Je to neméně primitivní. Ale včelí stát se zřejmě stal ideálem. Je zapotřebí stejného prachu, je zapotřebí četných vojáků. Podle toho, jak larvičky krmíš, učiníš je tím či oním. A jakože královnou už nerodí z útrob, ale z mozků cestou nařízení, larvičkám se nekrmí sociální žaludek (ten je naopak přísně zakázán), krmí se jim jejich drobný mozeček cestou výchovy v ballillách, svazech, školách. Dělníkům všeho druhu v továrnách a kasárnech cestou propagandy. Pro větší bezpečí jsou postavení pod dohled statných, dobře vyvinutých (byť někdy neplodných) trubců, kteří jsou výborně živení a pečlivě organizováni. Dávají pozor, aby dělníkům větší mozek nevyrostl k samostatnějším myšlenkám, jež mohou škodit včelímu státu. V jeho zájmu má být vypěstěn ke krajní specialisaci a potlačen co nejúplněji ve směru individualisačním. Za účelem trvalého udržování tohoto stavu se na starých hradech vychovávají zvláštní pokolení příštích trubců, s mozečkem taktéž co nejsilněji specialisovaným a co nejméně individualisovaným.

Vůbec mozky individualisované se zásadně z úlu vymítají: čím silněji individualisovány jsou, tím prudčeji urážejí čich úlu; zejména, jsou-li to mozky básnické nebo filosofické. Platí v úle trubčí heslo: „Jak slyším slovo kultura, už sahám po browningu.“

Ano, včelí stát stal se ideálem. Technicky je co možná zdokonalován. Ale jeho předpradávné posvátné mytické tradice jsou zbožně uctívány. Jestliže včelí královna v úle nesnese královnou jinou, kterou ubodá jedva vyhlíhou, nechrání-li ji stráž, pozorujeme v moderním státě úlovém sklony zcela podobné. Jestliže u včel trubci po sezonní konjunktuře jsou napřed odstrkovaní, potom vraždění, staroslavného toho zvyku se v úle pietně vzpomíná výběrem trubců zvláště zasloužilých. Pořádají se třicáté červny a jiné hromadné atrakce.

Bohatému zdokonalení se těší styky mezinárodní. Pojem války s přepadáváním cizích mravenišť a předepsaným vražděním zárodků samozřejmě je vyznáván jako základní článek víry.*) Zabíjet cizí královny je stará, dobrá včelí tradice. Včelí píle vědecky ji zdokonalila tak, že je lze zabít i uprostřed jejich vlastního rodného úlu v nejhlubším míru. Nebo na prahu úlu neutrálního. Znovu vzkřísen byl zapomenutý a krásný starý zvyk, vzbudit či exploatovat v cizím úle vzájemné vraždění jeho příslušníků k vlastnímu rojení.

*) O dělnících píše vojenský theoretik, že se doporučuje při náletech bombardovat jejich čtvrti, jsouť méněcenní. Šetřit se má čtvrtí vilových s plemenem dobře živeným.

Devatenácté století zahanbeno se rdí za svůj naivní kult člověka, demokracie, mezinárodního práva.

Ideálem je hmyz. Vrátili jsme se hluboko, hluboko před příchod člověkův. Jsme někde v cenozoiku, nebo jak se to jmenuje.

Prýč s člověkem. Nové nástroje stvořily nový hmyz, a Karel Čapek vynalezl Roboty.

Mravenec a včela jsou první Roboti. Není známo, že by mezi nimi existoval pojem spravedlnosti. To je lidská vymyšlenost, která bere zřetel k individualitě. Kde není individuality, netřeba spravedlnosti. Robot nehřeší, aniž mu může být ukřivděno.

Moderní včelí stát rozřešil rozpor mezi specialisací a individualisací ve prospěch specialisace. Proti individu. Proti individualitě. Proti člověku.

Proti vývoji.

Hmyzí stát nemohl dále, protože nedovedl najít rovnováhu mezi specialisací a individualisací. Bylo k ní třeba silnějších, svobodnějších jedinců. Příroda spotřebovala geologické periody šílených tvůrčích námah, než stvořila jedince dosti svobodného, aby se s ním znova mohla pokusit o stát. Musila mu opatřit mozek milionkrát větší než hmyzí, musila mu vynalézt rozum, duši, mravní cit, svědomí, spravedlnost, lásku k bližnímu, aby tím obrovským problémem hnula.

Teď toho zdokonaleného jedince najednou nenapadne nic lepšího, než horempádem zas utíkat zpět ke hmyzímu státu.

To není krok do středověku.

To je skok až do toho cenozoika či kam.

Jenže on se nepovede. Člověk už je příliš svobodný. Ten skok se povést nemůže.

O to už se příroda postará.

To jest, musí se postarat člověk. Od toho je tu. Odpovědný zástupce přírody na této zeměkouli. Nelze, aby byl odsouzen znova vést život včelí.

Bohudík, ještě k němu nejsou odsouzeni všude. Se všemi výhradami, omezeními, nedostatky člověk přece ještě je člověkem. Ve vsí bídě i chatrnosti přece jen lidský. Například u nás.

Hle, proč toto rozjímání, téměř soukromé, bylo napsáno. Brzy po převratě kdesi vyšla báseň, už nepamětno, kde a od koho. Před zrakem se míhá jen stopa vzpomínky na vzpomínku. Smysl té básně byl asi tenhle: teď, země, když jsi osvobozena od cizího útisku, čím světu oplatiš svou svobodu? Čím se životu odsloužíš a prokážeš, žeš nebyla osvobozena nadarmo?

Proti té otázce se může hrdě namítnout, že svoboda je samozřejmě naše právo. Nicméně je ta odpověď méně velkomyslná, ale i méně přemýšlivá a prozíravá, než otázka. Každé právo, jak známo, se musí vždy znova prokazovat, každého se vždy znovu musí hájit. A malí k tomu vždy mají víc příčin i příležitosti než velcí, a než příjemno.

Netřeba snad nikomu dokazovat (či už i u nás třeba to dokazovat?), že odpověď na tu otázku dali od svatého Václava přes Husa k Masarykovi všichni vůdčí tvůrčí duchové tohoto národa. Netřeba snad připomínat, že je obsažena v Benešově programu republiky československé. Zřejmě však právě teď je vystavena zkoušce

zvláště aktuální. Je postavena před příležitostí k průkazu, nad jiné naléhavou.

Kdosi napsal, nepříliš dávno tomu, že budoucí dějepisec asi označí tuto poválečnou dobu jako věk, v němž si lidstvo hledalo nové způsoby vlády.

Je-li tomu tak, tedy sotva lze najít způsob starší, než způsob vlád hmyzích. Politikové, historikové a sociologové mají nepochybně dosti odborných poznatků, aby v mezích vývoje lidského bezpečně zjistili, jak zpátečnické, tudíž neplodné je vracet se do středověku. Přírodovědecký laik, věří-li v evoluci (bez kteréž víry poučenější anebo méně poučené sotva bude smýšlet pokrokově, v to počítaje i vyznavače Kristovy) — takový laik nezbude se kromě toho přesvědčení, že představa státní totality je reakční i biologicky, dovoleno-li našinci toho slova užít. Že je tedy zpátečnická ve smyslu ještě hlubším než smysl historicko-politický. Že je, jinými slovy, proti životu. Člověk nedorostl své individualisace jen proto, aby mu ji nový nátlak opět vzal. Kdo pečuje o lidskou svobodu, pomáhá řešit tento rozpor, přispívá k nezbytné rovnováze mezi společností a jedincem. Hájit demokracie znamená hájit člověka proti včele, typu pokročilejšího proti zastalejšímu. To je prastará česká situace. Taková byla i třeba ve válkách husitských. Také tenkrát svým způsobem běželo o větší svobodu člověkovu.

Také tenkrát byla tato země obklopena odpůrci takové větší svobody. Je vlastně stále v husitské situaci, to se zdá jejím osudem. Dnes je obklopena včelími sklony. Uprostřed oblastí jim oddaných jediná ve střední Evropě uchovává člověka. Je patrně určena za reservoir politického a kulturního lidství do doby, až včelí vlny kolem ní opadnou.

Tím oplátí světu svou svobodu. Tím se za ni odslovní životu. To se zdá její *raison d'être*. Za ten se musí umět i bít. Ze vši myslí své a ze vši síly své. Nebylo by to po prvé. A udělá to tím neohroženěji, čím lépe bude vědět, oč se bije.

Ovšem je nebezpečné, obrovské rozměry evoluční aplikovat na dějinný okamžik, v jejich toku mizivý. Ale je stejně nebezpečné, vidět jen ten, pouštět se zřetele daleké vztahy, jež nicméně přes to přese vše existují a bez ustání působí.

A ovšem je nebezpečné, vykládat si jen tak evoluci. Je to věc tuze mnohoznačná. Může se jí pro sebe dovolat kapitalista i socialista, kolektivum i silná osobnost, materialista i metafysik, humanitář i přivrženec rasové *theorie*. Lze z ní hravě odvodit nadprávi silných.

Ale lze je právě tak hravě vyvrátit. I velicí ještěři je patrně kdysi hlásali. Budoucnost patřila malým, otužilým, inteligentním ssavečkům, kteří dlouho nebyli daleko tak velicí, jako teď. (Srovnejte třeba s koněm jeho předka ehippa.) Možná je později mezi ssavci hlásali ti největší a nejohroženější. Nicméně, ne šelmy šavlozubé: vyhrál to droboučký rejsek stromní, v němž by to nikdo nehledal. Nepatrný nartoun, Tarsius, dál nese jiskru života. Mezi předchůdci člověkovými pak cesta prý nevedla přes gorilu, nýbrž přes nevelikou opičku.

Ne ti největší bývají ti praví. Malí mají své zázračné chance. Svůj hluboký smysl. Jinak by se s nimi příroda nepiplala.

Nikdy se neví, kdo vlastně je nejsilnější, ani kam kdo doroste — ani komu žijeme.

Ale je vědecky prokázáno, že stromy nerostou do nebes.

do ba a lid é

Bedřich Pilc:

Ženy z Třetí říše vyprávějí

Boj proti emancipaci.

Největší složka obyvatelstva, jež dopomohla Hitlerovi k vítězství, byly ženy. Volilo ho 60 procent žen. Při tom se nikdy netajil tím, že má v úmyslu zbavit ženy všech práv. Právě tímto programem si získával tu část žen, která si nepřála nic jiného, než aby svých práv byla zbavena. Tato psychologická složka se prostě nedá zprovodit se světa: stejně jako v jiných zemích bylo i v Německu mezi ženami silné hnutí protiemancipační.

Výmarské Německo republikánské dalo ženám všechna práva. Získaly aktivní i pasivní právo volební, zasedaly v říšském sněmu, v zemských sněmech i v obecních výborech. Zejména strany pokrokové a socialistické kandidovaly veliký počet žen. Naproti tomu v programu nacionálního socialismu na ženskou otázku se nekladl žádný důraz: je to pokládáno za věc podřadnou. Zdůrazňuje se tam jedině požadavek, aby bylo postaráno o matku a dítě. Také v Hitlerově knize „*Mein Kampf*“ se o tom tématu kromě krátké poznámky o ženě jako manželce a matce nic dalšího neříká.

Zatím co zde se mlčí, mluví tím jasněji jiní nacionálně socialističtí autoři, kteří jednohlasně zdůrazňují, že žena nemá ve veřejném životě žádné samostatné úlohy a že nesmí býti ničím jiným než mužovou služebnicí. Všichni tito autoři se chovají psychologicky velice obratně a užívají vždycky znovu téhož triku: tvrdí, že žena, která má samostatné povolání a vydělává si peníze, je zbavena možnosti založit si rodinný krb a mít děti. Nacionální socialisté zdůrazňovali, že hájí „rodinu proti rozkladným vlivům“. Rozkladným způsobem prý působí i samostatná výdělečná činnost žen.

Dr. Goebbels prohlásil 12. února 1934 při zasedání nacionálně socialistických žen: „Muž je intendantem, žena je režisérem života. Jestliže vylučujeme ženy z různých oborů veřejného života, nechceme je tím zbavit cti, nýbrž naopak vracíme jim tím jejich čest.“ Současně prohlásil dr. Goebbels ve své květnaté řeči, že žena má být *suverénní královnou* v životě rodinném.

Jak vypadá německá rodina 1937.

Jak tato suverénní královna žije ve skutečnosti, prozradil před docela krátkou dobou Ivan Heilbut v jedné ze svých věrných reportáží:

„Byl jsem na návštěvě v německé rodině. Tu vstoupila do pokoje příští generace. Tato příští generace byla reprezentována třináctiletým chlapcem, jenž byl ovšem oblečen v hnědý nacionálně-socialistický kostým. Příští generace se dívala generací starší, jež tu stála se sevřenými rty, přísně do obličej. Tímto pohledem se ptal chlapec podezřívavě: copak jste si to tu vyprávěli a co že tak najednou mlčíte?“

„Půjdeme na procházku,“ řekla matka návštěvníkovi. A když vyšli, ohlédla se nedůvěřivě.

„Bojíte se, že jste špehována?“ zeptal se návštěvník.

„Ano,“ pravila matka, „kdybych ho nebyla sama přivedla na svět, věřila bych tomu, že mi tajná státní policie toho chlapce poslala do bytu, aby slídl nade mnou a nad mým mužem. Už nás několik měsíců drží v šachu pro neopatrný výrok. Protože jsme věděli, jak z něho udělali fanatického příslušníka strany, dávali jsme si před ním pozor. Jednou jsem toho ovšem už měla dost a na jeho „Heil Hitler“ jsem mu počala odpovídati vždycky jen „Dobrý den“.“

„Udal to ve škole?“

„Neudal, ale využívá to k vydírání na mne i na mém muži.“

„Co chce?“ ptal se návštěvník.

„Nový stejnkroj, odznaky, obrazy, dokonce i dýku. Jestliže mu něco nedovolím, opakuje mi naučená slova, že prý jsem nepřitelem branné výchovy mládeže a národa.“

„S touhle příští generací bych si rád promluvil.“

„Ale jen opatrně,“ varovala návštěvníka matka, když se vrátili do pokoje. Příští generace byla právě zaměstnána tím, že vypočítávala početní příklad ze školy o poměru počtu obyvatelstva německého k počtu obyvatelstva na Ukrajině. Zdravila příchozí římským pozdravem a měla ve svém pohledu sebevědomí celých tisíciletí.

„To je úkol ze zeměpisu?“ ptal se návštěvník.

Odpověď zněla, že úkol patří do branného sportu.

„Heil Hitler,“ pravil návštěvník nadšeně. „Tak je to správné. Hned bych ti za to koupil kopací míč.“

„Ale žádný lehký.“

Matka zasáhla: „Ale vždyť jsem ti koupila kopací míč teprve k vánocům.“

Mladá generace pokrčila nosem: „Neříkej vánoce, to je křesťanská pověra. Ostatně ten míč za 9.50 Mk je pro mne lehký.“

„Máš pravdu,“ praví návštěvník, „hrával jsem také dříve kopanou.“

„Aspoň nejste žádný blbý intelektuál. To je dobře, že jste footballista. Já bych dal všechno za útočníka Krauseho z „Teutonie“, i svůj hákový kříž. On hraje v zelených kalhotech a červených punčochách.“

„Zasloužil bys přes hubu,“ řekl pohněvaně návštěvník, „Zrazuješ Vůdce pro pouhého útočníka Krauseho . . .“

Matka se dívá s obdivem na návštěvníka a pak řekne pomalu: „Ano, to je pravda, teď záleží jen na dobré vůli tohoto občana (Volksgenosse), chce-li tě udat či ne . . .“

„Nejsem ještě rozhodnut, udám-li ho,“ praví návštěvník, „ale patrně to udělám.“

„Nejsem ještě rozhodnuta, dostane-li bití,“ pravila matka, „ale patrně to udělám.“

Příští generace se malomyslně vrátila ke své úloze z branného sportu.

Za dveřmi praví návštěvník: „Teď ho máte v hrsti: zradil našeho Vůdce, vzdal by se i svého hákového kříže pro pouhého footballistu . . .“

„Pst, ticho, mluvit opatrně . . .“

Opouštěl jsem tento dům s vědomím, že se do něho zase vrátily normální rodinné mocenské poměry.“

Matka nemá právo.

Ačkoliv nacionální socialisté oficiálně stále znovu tvrdí, že vlastní doménou ženy je domácnost, přece v praxi nemá žena ani zde žádných práv. Její doménou je vlastně jenom kuchyně: a nedělá žádnou radost rozhodovat dnes v německé kuchyni. Děti jsou od šestého roku odňaty z matčina vlivu, a ať s tím rodiče souhlasí nebo nikoliv, jsou bezvýhradně podřízeny vlivu strany. Každé dítě až do dvanáctého roku musí být členem organisace „Deutsches Jungvolk“ a poté až do osmnáctého roku členem „Hitlerovy mládeže“.

Leckdo by si myslil, že i když tím dětská výchova po duševní stránce trpí, že to přece jen může prospívat dětem jako tělesná výchova. Ale ani po této stránce tato stranická výchova neprospívá. Děti jsou při této předvojenské výchově nesmírně namáhány a to způsobem čistě jednostranným. Svědčí o tom i tento referát časopisu „Deutsche Volkszeitung“ z 16. srpna 1936:

„V Löbau v Sasku došlo k velikému rozčilení v řadách rodičů školní mládeže, protože „Hitlerova mládež“ podniká s dětmi stále častěji noční pochody, z nichž se děti vracejí domů teprve ráno. To ovšem má za účinek, že výkony dětí ve škole jsou slabší. Kromě toho se děti stávají snadno dráždivými, netrpělivými a mnohé slabší z nich i churaví. Vlivem toho je napatý poměr mezi rodiči a vedením „Hitlerovy mládeže“.

Jasným důkazem toho, jak působí činnost mládeže v nacionálně socialistických organisacích na její zdraví, přináší její číslce o dětských chorobách a dětské úmrtnosti. Tak na příklad za první čtvrtletí roku 1934 zemřelo v Německu na chřipku, získanou většinou chybným provozováním branných sportů, 1092 dětí, v roce 1935 zemřelo 3743 dětí. Informační služba „Německé pracovní fronty“ přinesla na základě lékařských vyšetřování zprávy o zdravotním stavu mládeže, z nichž se dovidáme, že v městě Koblenzi z 514 školáků bylo jen 14 procent správně živeno. Dokonce i oficiální „Völkischer Beobachter“ si stěžuje na to, že celá pětina německé mládeže vykazuje tělesné přepracování následkem „přílišného namáhání svých biologických sil“.

Žena nesmí samostatně pracovat.

Před nedávnem napsal říšskoněmecký odborný list lékařský na otázku, může-li se žena stát lékařkou: „Žena, která se stává lékařkou, je osobou dvojího pohlaví, tedy něčím, co každý zdravý a přirozený instinkt musí odmítnouti. Tento zdravý a přirozený instinkt však nezamítá jen, aby žena byla lékařkou, nýbrž zamítá i jakoukoliv jinou její výdělečnou činnost vůbec.“ Neustává se hlásati, že nejčestnějším oborem ženské práce je provdati se a rodit děti, takže jakákoliv samostatná činnost neprovdaných žen je posuzována jako méněcenná. Důsledkem toho je, že ženský příjem stále klesá: roku 1929 si vydělala odborně školená pracovnice za hodinu 72 pfeniků. Roku 1935 si vydělá už jen 51 pfeniků.

V domácnosti.

Věta „Jest zakázáno“ se těší v dnešním Německu ještě větší přízni než dříve. Viděl jsem před nedávnem v říšskoněmecké pohraniční obci v Krkonoších celkem 32 úřední tabulky, v nichž se upozorňovalo na něco, co je zakázáno. Pro ženy se nezakazuje jen přístup k různým povoláním, zakazuje se jim i duševní rozvoj. Tak zvané „rodinné štěstí“ se stalo koncentračním táborem, v němž jsou dnes ženy vězněny. V domácnosti nemá žena-matka už moci ani nad svými syny ani nad dcerami. Všechny dívky musí býti členkami „Svazu německých dívek“. A když šťastně prošly touto školou hitlerismu, jsou poslány na rok do ženské pracovní služby, kde se dostanou úplně mimo dosah rodičů.

Část pracovní služby se vykonává ve formě „venkovské pomoci“. Domovy mládeže mužské a ženské jsou vedle sebe a jejich vzájemné večerní vycházky jsou dokonce podporovány z důvodů populační politiky. Tak na příklad podle zprávy ředitelky sekce „Prenslauer Berg“ se ze sto děvčat, které odjely na pracovní služby, 80 vrátilo domů těhotných. Poněvadž rodiče byly většinou konservativních názorů, vznikaly mezi nimi a dcerami takové konflikty, že mnohé z děvčat se ani v tomto stavu nemohlo domů vrátit.

Jakou radostí je v dnešním Německu hospodařit, to ukazuje toto vyprávění německé hospodyně:

„Žiji v berlínském předměstí Langwitz. V obchodech potravinami tohoto předměstí se dostanou jen nejpotřebnější věci. Při tom každý nakupující musí v obchodě býti úředně zapsán jako stálý odběratel. V takovém obchodě je možno nakoupiti 12.5 dkg másla na osobu na týden. Jenom ten, kdo nakoupí jiného zboží za nejméně 5 marek, dostane v odměnu větší přiděl másla. V tomto obchodě dostanu jen část věci pro domácnost. Ani tohoto zboží však si není možno libovolně vybrati. Jednou je vyprodáno to, po druhé ono. Tak na příklad před nedávnem se oznámilo, že dělnictvo v margarínových továrnách má 14 dnů prázdnou, a proto nebyl nikde k dostání margarín. V náhradu za margarín musily jsme nakoupiti hovězího loje.

Všechno ostatní, co nakupuji, musím přinášet z trhu, který je vzdálen půl hodiny cesty: zabere tedy cesta na trh skoro celé dopoledne. Odpoledne pak přijdou sbíratí úředně všechny odpadky z domácností. Dnes se už sbírá každý odpadek hadříku, každý kousek kovu, každá slupka. Žena domovnice, která je současně důvěrníkem strany, mi tuhle vyčítala, že špatně hospodařím s národním jménem, protože loupu příliš tlusté slupky s brambor: viděla to prý v kbelíku s odpadky. Kde jsou ty šťastné časy, kdy se slupky s brambor směly zahazovati? Dnes se z nich úředně vaří škrob. Odpadků jídel se nesmí ani použít libovolně ke krmení zvířat. Nakoupím-li rýži, dostanu od prodáváče současně lístek, na němž se hrozí tresty, kdyby bylo zjištěno, že touto rýží jsem krmila zvířata.

Hospodaření je stále nesnadnější, protože ceny stále stoupají. Za vajíčka jsem platila před Hitlerem 7—9 pfeniků, dnes stojí 16—18 pfeniků. Telecí hrudí jsem platila u řezníka dříve 60 pfeniků, teď stojí 1,40 RM.“

Otázka služebných.

„Také se služebnými je to stále horší. Je to prý jako v Americe, jenže v Americe má hospodyně všechna možná zařízení, která jí usnadňují práce v domácnosti. U nás se pro práci v domácnosti vymýšlejí stále nové obtíže. U nás je to se služebnými hotová katastrofa. Je jich stále méně. Část děvčat, která dříve pracovala v domácnosti, pracuje dnes jako dělnice v továrnách na náboje. Protože je úředně zakázáno, aby lidé z venkova se stěhovali do měst, nesmějí z vesnic přicházeti do města ani služebné.“

Když se nám povedlo přece jen najít služku, musili jsme si před ní dávat stále pozor. Běda, když tu byli někdy hosté. Každý večer má služebná, která má známost s některým mužem od útočných oddílů SA, právo na vycházku — v zájmu populační politiky. Služebné jsou sice teď až o polovinu lacinější než dříve, dostávají měsíčně asi 15 marek, ale každá hospodyně se dnes raději obejde bez takové pomocnice. Je ovšem úředně zakázáno, aby mne titulovala „milostpaní“. Při tom je úředně nařízeno, že služebná osoba se má všestranně účastniti života v naší rodině.

Říci nějaké ráznější slovo je nejméně riskantní. Jednak proto, že sotva najdu jinou, dá-li mi výpověď, jednak proto, že je organisována ve straně a za jakýkoliv výrok můžeme získati pověst lidí politicky nespolehlivých. Proto většinou každá žena i ze středních vrstev, která dříve bývala zvyklá na pomoc služebné, obejde se dnes docela bez ní.

Důsledkem toho ovšem je, že je odsouzena i k nejhrušším pracím v domácnosti, že nemá už ani chvíle volného času a že každá žena a matka rodiny je dnes v Německu odsouzena k ponenáhlému a ustavičnému zhroupení.“

Žena — voják.

V oficiálním deníku „Völkischer Beobachter“ ze dne 7. července 1935 se dočteme tohoto výkladu k brannému zákonu:

„Když Vůdce ohlásil nový branný zákon, pravil tu v odstavci I., v paragrafech 1—3: za války je každý německý muž i každá německá žena povinni vykonávat pro svou vlast vojenskou službu.“

Tato slova, která nám německým ženám byla učiněna zákonem, nám radostně připomínají všechny ty povinnosti, které jsme, německé ženy, ku blahu svého národa a své země na sebe vzaly už za světové války.“

Fakticky tyto přípravy německých žen jakožto vojáků v příští světové válce daleko přesahují to, co německé ženy podnikaly před dvaceti lety. Ve vojenských věcech je žena ku podivu stejně oprávněna jako muž, je systematicky školená i ve znalosti zbraní a v obsluze jednotlivých součástí munice. Chce se tím dosáhnouti toho, aby ženy za války mohly okamžitě zaujmouti v muničních továrnách práci jako školené dělnice. V rozeznávání zbraní a v znalosti různých druhů střeliva se vyučují ženy ve školních táborech.

Obzvláště soustavně se na tomto poli pracuje od března 1935. V tak zvaných učebních dílnách průmyslu kovodělného, optického a chemického dostávají všechny ženy jednoměsíční až tříměsíční školení ve zhotovování všech součástí zbraní a munice. Tento výcvik se doplňuje praktickými kursy ve zvláštních „výcvičných táborech“ a na vojenských cvičištích za používání speciálních strojů. V dnešním Německu jsou vykonávány všechny přípravy k tomu, aby v případě války všechny ženy mohly tímto způsobem býti zaměstnány.

Tato organizační povinnost mají spolehlivé členky strany, které mají strašný titul „Blockvertrauensmännin“, tedy něco jako obvodní důvěrnice. Jejich oficiálním úkolem je vejíti v osobní styk se všemi ženami svěřeného obvodu, cvičiti s nimi obranu proti leteckým a plynovým útokům a kromě toho organisovati pro ně různé společenské podniky. Účelem toho je, aby byla vedena evidence

speciálních sklonů každé jednotlivé ženy, tak aby při vypuknutí války každé okamžitě mohl býti vykázán její úkol.

Rovnoprávnost před katem.

Jen v jednom oboru jsou v dnešním Německu ženy mužům rovnoprávny: ta, která politicky nesouhlasí s režimem, se dočká stejného nakládání, jako muži. Nesčetně dokumentárních dokladů o tom snesla „Unie pro právo a svobodu“ a vydala je před nedávnem v Malikově nakladatelství. V jedné z těchto zpráv se dočítáme:

„Nacistický úředník vpadl do pokoje, v němž jsem byla uvězněna. Když mne spatřil, vrazil mne do prsou a přirazil mne ke zdi s křikem, vrazil mne do hlavy a do tváří, až mu došel dech. Teprve pak se rozpomněl, že tím poskvrnil své arijské ruce, a počal odplivovati. Teprve později jsem se dověděla, že to byl vůdce útočného oddílu Lenk od útočného oddílu „Prenslauer Strasse“.“

I jiné zajaté ženy jsou jako politicky nepřátelské bity gumovými obuškami, pruty, pěstmi, podle spolehlivých protokolů byly svlékány, bity přes záda a byla jim naháněna všemožná hrůza tím, že jim byl nabitý revolver vždycky znovu přikládán ke spánkům. U jedné z těchto žen uvězněných z politických důvodů bylo následkem několikeré těžké zranění, otrava krve, mnohaměsíční pobyt v nemocnici s trombosou v obou nohou a těžká srdeční choroba. Dočítáme se z její zprávy:

„Patrně se nezabavím následků tohoto utrpení ani do konce života. Mé vlasy zbělely a zestárla jsem o dvacet let.“

Kdo nepoznal mladé dívky, která bývala silná, zdravá a plná radosti ze života, a kdo ji neviděl, jak se vrátila zlomená, s tělem pošlapaným od členů SA, znásilněná, po mnohatýdenních mukách od tajné státní policie — ten si nemůže učiniti představu o tom, jakým způsobem bylo potupeno ženství od nacionálně-socialistického režimu.

Kdo neviděl jako já, že těhotné ženy byly bičovány a že mladé dívky musily roditi ve studených celách a v naprosté temnotě na kamenné podlaze, ten nemá představu o velikosti utrpení, jež Hitlerův boj o udržení při moci přinesl nesčetným ženám.“

Osudy katolických žen.

Nejsilnější odpor proti Hitlerovu režimu se neprojevuje v kruzích žen socialistických a komunistických, nýbrž spíše v kruzích žen měšťanských a zejména katolických. Tu se najde mnoho žen, které neváhají odvážně projevit své přesvědčení. Před nedávnem byla v Duisburgu odsouzena ke dvěma letům žaláře mladá katolička, matka pětiměsíčního dítěte, za to, že veřejně prohlásila: „Mým vůdcem jest Bůh a žádný Hitler“.

Ve Vratislavi bylo roku 1936 zatčeno množství katolických žen, které se vzepřely proti vyvěšení praporů s hákovým křížem a odstranily nacionálně-socialistické vyhlášky s kostelů. Důsledkem toho bylo, že tisíce lidí táhlo před kostely a zpívalo tu náboženské písně.

Podobného rázu jsou i procesy vedené z devisních důvodů proti členkám ženských řeholí, které vyvezly za hranice určité obnosy, aby mohly amortisovati půjčky, učiněné v Holandsku. V červenci 1936 byla z tohoto důvodu odsouzena na půlčtvrt roku žaláře opatka kláštera warburgského Isabella Kaltembachová. Odpykává si svůj trest v jauerské trestnici pro ženy, která byla zařízena pro 250 žen a v níž dnes je uvězněno za nepopsatelně bídných životních podmínek celkem 800 žen.

Spisovatel Heinrich Mann shrnul osud německých žen do těchto vět: „Ještě žádný stát na světě se neodvážil nakládati podobným způsobem se ženami... Jaký je to stát a jaká říše, je-li proti němu se všemi ženami i celá příroda? Každý muž a zejména každá žena stali se dnes hrdiny ve svém utrpení a v zápase. Muži padají a ženy jsou za nimi posílány do žalářů. Čím větší však je počet obětí, tím větší je odvaha po odporu. Neboť tento odpor proti Hitlerově vládě pramení z života samého.“

věda a práce

Ing. Jan Stark:

Od fiakru bez koní k rybě na kolečkách

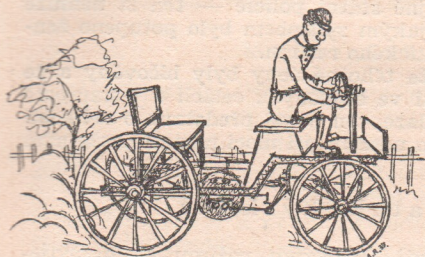
(Vývoj formy auta.)

Fiakry bez koní.

Před půl stoletím se počal vývoj. Začínalo se fiakrem bez koní, a dnes se dospělo k tvaru, který se podobá rybě na kolečkách. Onen fiakr bez koní byl nezbytným článkem vývoje, byl přirozeným dědem dnešního aerodynamického vozidla. Byl to nutný článek vývoje, neboť žádný organický vývoj v přírodě ani v technice se neděje bez povlnných stupínek a přechodů.

Ten kočár, jimž roku 1863 podnikl Francouz J. J. E. Lenoir svůj slavný výlet z Paříže do Joinvillu, nebyl ani nějakým kočárem přepychovým. Byla to selská bryčka s dřevěnými koly v železných obručích; na ní bylo jediné sedadlo s opěradlem. Kdybyste měli dnes na oné drkotavé káfe, na níž rachotil motor, hnaný svítiplynem, podniknouti onen odpolední výlet do pařížského okolí za dobu tří hodin, patrně byste se pěkně poděkovali. Dělati historii však leckdy není prázdným potěšením, a tento vůz, v němž po prvé plyn nahradil dosavadní parní stroje, stojí skutečně na počátku novodobé historie auta.

Odtud byl už jen jeden krok k vídeňskému vozu pana S. Marcuse, v němž místo svítiplynu poháněla motor již výbušná směs benzínu a vzduchu stejně jako dnes. Užití

První auto na světě, které pan S. Marcus zajižděl ve vídeňském Prátru

dobrého paliva, benzínu, bylo geniálním nápadem, ale trochu drahým: tehdy se benzin kupoval ještě v lékárně, a litr stál podle dnešního kursu asi 40 Kč. To by však bylo pana Marcuse neodradilo ani neznechtulo: odradila a znechtulo ho vídeňská policie. Poněvadž ve dne pro samé zvědavce nemohl se svým fiakrem s vestavěným motorem na ulici, dělal své pokusy v noci v končinách vídeňského Prátru. To však mu nepomohlo. Neboť policie nebyla ochotna strpěti, aby v končinách, kde jindy zněly jen polibky a smích milenců, lomozil jakýsi vynálezce se svým bláznivým fiakrem, který páchl a z něhož létaly jiskry. Policejní ředitelství nešťastnému Marcusovi jeho experimenty rázně zakázalo a on, nemaje ani tušení o tom, že je člověkem, který patří do historie lidstva, svého experimentování omrzele zanechal.

Daimler a Benz.

Osm let po Marcusovi, roku 1872, objevilo se v historii automobilů jméno, které dnes zná každý chlapec. Toho roku totiž bývalý obchodní příručí pan Otto a jeho společník pan Langen, majitelé továrny Gasmotorenfabrik Deutz A. G., kteří si nevěděli ve svém podnikání dále rady, povolali za ředitele své firmy zkušeného technika Gottlieba Daimlera. Daimler po pětileté práci s konstruktorem Maybachem vytvořil roku 1877 první čtyřtákní benzinový motor. Trvalo však ještě celých dalších devět let, než tento motor byl vstaven pod zadní sedadlo honosného a vysokého kočáru. Policie, která opět jednou zasáhla do historie automobilu, podezřívala oba vynálezce, že jsou penězokazi, a překvapovala je náhlými prohlídkami při jejich noční práci.

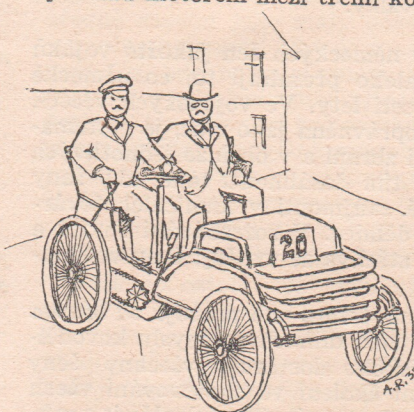
Pařížská výstava, která se konala před půl stoletím, však našla v tomto kočáře na obyčejných dřevěných kolech a s rekordní hodinovou rychlostí 18 km svou sensaci. Nic nevadilo, že pasažéři seděli málem dva metry nad zemí a že na tehdejších drkotavých cestách musili občas mít podobný pocit bezpečnosti, jako kdyby je byl někdo nutil chodit po provaze.

Že se z tohoto vyhlídkového vozu vyvinulo daleko dokonalejší vozidlo, opatřené dokonce i diferenciálem, je zásluhou idylického příběhu lásky. Daimler, který neměl v Německu velkého úspěchu, se totiž obrátil na francouzského továrníka Levassora, aby vyráběl jeho vozy. Majitelkou Daimlerových patentů pro Francii však byla vdova po jeho příteli Sarazinovi. Možnost výroby byla tedy v jiných rukou než právo k výrobě. Paní Sarazinová nadto ještě byla osobou vrtkavou, nepříliš podnikavou a špatnou obchodnicí. Daimler svezl oba, pana Levassora i vdovu Sarazinovu, na motorovém člunu, který krátce před tím také konstruoval. Vznikla mezi nimi ku podivu láska, z které vzniklo záhy i manželství. A tak se stalo, že vynálezy Daimlerovy mohly býti ve Francii úspěšně exploityvány a že roku 1895 mohl pan Levassor účastniti se osobně závodů z Paříže do Bordeaux ve svém automobilovém fiakru. Tento čtyřkolový vůz, který měl místo kozlíku bedničku s motorem a jehož zadní dvě polštářovaná místa se mohla zajistiti proti dešti sklápěcí střechou, měl místo dnešního volantu dlouhou páku, spojenou s předními koly.

Současně s Daimlerem a ještě před ním pracoval v Německu Carl Benz, jenž již roku 1883 se projížděl po Mannheimu ve své automobilové trojkolce, poháněné benzínem a opatřené již elektrickým zapalováním, kterou Němci prohlašují za první benzinový automobil na světě. Spíše než autem nazvali byste toto vozidlo podvozkem, opatřeným jediným sedadlem, na němž se pasažér vznášel ve vzduchu, drže v levé ruce páku motoru a v pravé řídicí páku od předního kola. Ani Benz netušil v této době, že jeho jméno bude součástí moderní historie, zápasil s finančními nesnázemi, byl svými neúspěchy otráven a v Německu neuznáván, takže se stejně jako Daimler musil obrátiti do Francie.

Co přinesla Anglie, Francie, Amerika.

Současně vyráběl v Anglii Buttler své tříkolové „petrolcykly“, které opět nebyly ničím než sedátkem, umístěným nad motorem mezi třemi koly. Sotva kdo by tušil, že

Pan Peugeot ve své buřince se projíždí s přítelem Lemaitrem na svém „kvadricyklu“.

tato vozidla, která se podobala vozíkům pro ochrnuté, se stanou již za čtvrt století po leckterých změnách nejdůležitějším dopravním prostředkem. Ani ve Francii to nikdo netušil, ačkoliv se tu pan A. Peugeot již tehdy projížděl ve své buřince a se svým tlustým břichem po boku svého přítele Lemaitra po Nizze ve svém „kvadricyklu“. Byla to vlastně na čtyřech kolech upevněná podlaha, pod níž bylo vidět mnoho různých strojových součástí a na níž byla postavena lavička pro dvě osoby. Vpředu bylo viděti roury chladiče, a jediné, co se nezměnilo až do dnešního dne: houkačka s gumovým balonem. Na takovém voze vykonal pan

Peugeot roku 1891 svou sensační rekordní jízdu z Paříže do Brestu a zpět do Paříže, tedy dráhu v délce 1200 km, s průměrnou rychlostí 15 km za hodinu. Pro tuto jízdu si ovšem musil předem postavit ve vzdálenosti každých 100 kilometrů zvláštní člověka s konví benzínu, aby mohl svůj motor touto vzácnou látkou dostatečně zásobiti.

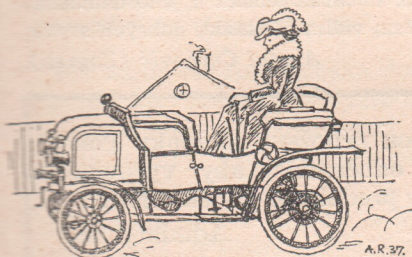

Auto, kterým Duryea zavedl automobilism do Ameriky: bylo předváděno jako atrakce Barnumova cirkvu.

Američané, jak jsme viděli, automobil nevynalezli, ale vykonali pro něj přece něco nedocenitelného. V Evropě růstávalo auto něčím kuriosním, o čem se vtipkovalo a čím se vážně zabývali jen učenci a technici. Amerika přistoupila k tomu, aby novému vynálezu získala popularitu u nejširších davů. Pan Ch. E. Duryea předváděl svůj trojkolový automobil, který vypadá jako drožka bez koně, v pověstném cirkvu Barnumově. Tento vůz, který připomíná dnešní auto nejvíce tím, že má vpředu dvě svítilny, stal se v Americe tak populární, že si o rok později pan Henry Ford zkonstruoval pro svou potřebu v Detroitu také své čtyřkolové auto. Málokdo by uvěřil tomu, že tato první americká ručně zhotovená auta spadají do téže doby, kdy v Evropě spoluobčané Daimlerovi už používali taxametru.

Krásná slečna Mercedes.

Také v Evropě se našel podnikatel, který pochopil význam automobilů pro široké vrstvy. Byl to jakýsi pan E. Jellinek, jenž ve své funkci rakouskouherského generálního konsula v Nizze viděl první automobilové závody a neváhal zaměnit svou neúspěšnou kariéru diplomatickou v úspěšnou dráhu obchodní. Jellinek byl typ dobrodružný, člověk, který měl peníze a dovedl je sehnati, muž, který nebyl technikem a právě proto dovedl technice své doby klásti úkoly, které každý technik musil mít za nemožné. Jedním z těchto úkolů byl také vůz, jenž podle předpisů

První Daimlerova „Mercedes“ z roku 1898, pojmenovaná podle krásné dcery pana Jellinka.

Jellinkových měl býti sestrojen k počátku nového století a jenž pak dostal jméno podle krásné Jellinkovy dcery „Mercedes“. Vůz s tímhle elegantním španělským jménem je podle dnešních našich představ zatraceně neelegantní. Má sice již jakousi kapotu, která vypadá jako poštovní schránka s dvěma petrolejovými svítilnami, má sice již také blatníky, stupačku i dvířka, ale ta dvě místa, na nichž dvě osoby seděly proti sobě, nezaručovala ani při pouhých šesti koňských silách tohoto motoru pasažérům přílišného pohodlí.

Všechny tyto vozy, stejně jako auta, na nichž Daimler docíloval svých dvacetikilometrových rekordů, měla dřevěná kola s ocelovými obručemi. Teprve s počátkem nového století se rozpomněli vynálezci na padesát let starý vynález Angličana Thomsona, jenž se pokusil vozové obruče obložit gumovými trubkami naplněnými vzduchem. Teprve s po-

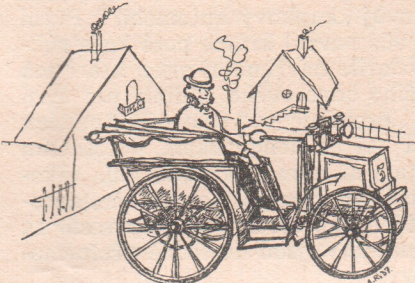

Penningtonův vůz „Victoria“ z roku 1895.

čátku nového století se vynálezci rozpomněli, že už před třiceti roky zvěrolékař pan Dunlop vynalezl pro kolo svého syna skutečnou gumovou pneumatiku. Francouzští bratři Michelinové využili myšlenky těchto vozců předchůdců a jezdili již na pneumatikách. Gumové obruče oné doby, těžkopádně připevněné dvaceti šrouby, ovšem neměly velké trvanlivosti a po nemnoha kilometrech praskaly.

Auto nalézá vlastní tvar.

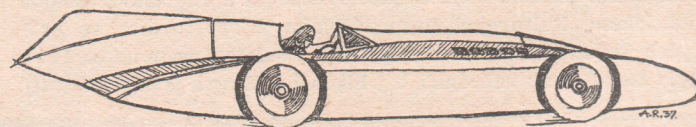
V této době dochází v konstrukci automobilů k revoluční změně. Až dosud všichni konstruktéři i Daimler měli ctí žádost vytvořit pouze co nejlépe motor, jenž by se dal vestavět již do hotových kočárů. Vycházeli při tom z ekonomické úvahy, že hotový kočár se najde v leckteré zámožnější rodině a že tato rodina se dá spíše získati k to-

Levassorův slavný vůz z r. 1895, který se účastnil závodů z Paříže do Bordeaux s pneumatikami Michelinovými.

mu, aby své koně nahradila malým motorem, než k tomu, aby si koupila vůz nový s motorem již vstaveným. Teprve pokrokový konstruktér Maybach si byl vědom toho, že pro automobilový motor musí býti prokonstruován zvláštní vůz zcela nového tvaru. Tento geniální vynálezce, jemuž vděčí automobilový průmysl i vynález rozprašovacího karburátoru, za kulisové přesouvání rychlosti, za chladič a za leccos jiného, počal konstruovati auta tvarem již velice podobná těm, která známe z let nepřilíš vzdálených.

Těchto tvarů se již drží většina aut předválečných, která zejména Fordovy závody v Detroitu činí přístupnými nejširším vrstvám. V této době již začíná auto na sebe bráti tvar uzavřené kabiny se čtyřmi nebo šesti sedadly, vpředu s místem pro řidiče za vodorovným volantem a s kapotou nad předními koly. Auto v této době již nenapodobuje koňský povoz, nýbrž má svůj vlastní tvar.

„Zlatý šíp“, na němž major Segrave dosáhl r. 1929 rychlosti 300 km za hodinu a na němž se zabil.

Další krok ve vývoji tvarů automobilů je učiněn po světové válce, v době rekordů. V této době vůz „Mercedes“, který již je opatřen kardanovým závěsem a kompresorem, nabývá tvaru stále podlouhlejšího a získává si na italské dráze Scappa Florio prvního místa. Honba za světovými rekordy se stále stupňuje, i počínají se konstruovati zvláštní vozy, sloužící k docílení maximálních rychlostí. Dřívější vysoká auta jsou nahrazována vozy stále nižšími, a kola, která dříve byla umístěna téměř pod sedadly, se vzdalují na stále delších osách dále od samotného vozu. Slavný vůz firmy Sunbeam „Zlatý šíp“, na němž roku 1929 dosáhl

major Segrave rychlostí 300 km za hodinu, se již podobá dlouhému vřetenu. Podobný tvar má i „Modrý pták“, který konstruoval R. A. Raitlon pro kapitána Campbella, jenž na něm dosáhl rychlosti nejprve 400kilometrové a roku 1935 na dráze u Dayton Beach téměř 500kilometrové. Podobný torpedovitý tvar má i raketový vůz Opelův: z roku 1928, jenž byl poháněn reakčním účinkem raket, umístěných v zádi vozu a postupně vybuhujících. Vynálezce tohoto vozu, konstruovaného Ing. Sanderem, byl Valier, jenž se v něm zanedlouho také zabil.

Proč aerodynamické linie vozů.

Tak směřuje vývoj tvaru automobilu, jenž se zprvu jen stěží zprošťoval forem dřívějších dopravních prostředků, k dnešní formě, jejíž snahou je dosáhnouti co největší stability při velikých rychlostech tím, že těžiště vozu je co nejvíce sníženo. To vede tak daleko, že Campbellova hlava je v jeho závodním voze již jenom jeden metr nad zemí. Vývoj směřuje k tvaru, pro nějž bylo vynalezeno dnešní módní slovo „aerodynamický“. Tvar auta se přizpůsobuje liniím, které opisuje vzduch při pohybu vozu kupředu, a tím se tedy pro jedoucí auto co nejvíce snižuje odpor prostředí. Podnět ke konstrukci aerodynamického vozu vyšel od německého leteckého konstruktéra dra E. Rumplera, jenž už r. 1920 vytvořil svůj „kapkový automobil“. První skutečný aerodynamický vůz navrhl krátce poté konstruktér J a r a y. Tomu se podařilo navrhnouti auto, které má třikrát až čtyřikrát menšího odporového činitele než mají vozy normální. Další vůz „proudnicový“ sestrojil Angličan D. Burney a vystavil jej na londýnském autosalonu roku 1930. Od té doby stala se aerodynamická linie zákonem celé moderní automobilové výroby. Na loňském autosaloně v Paříži jsme již viděli, jak všechny detaily vozu, na příklad reflektory nebo blatníky, jsou důsledně přeformovány na tvar „proudnicový“.

Toť vývoj auta, který se počínal formou složitého feudálního kočáru a který dnes dospívá ke tvaru vřetena, torpeda, ryby na kolečkách. Stále stupňovaná složitost vnitřního organismu je provázána stále důslednějším zjednodušováním vnějšího tvaru auta. Jak dalece však auto dospělo už ke standardu, k nejučelnějšímu a nejdefinitivnějšímu tvaru, to poví teprve příští desetiletí.

dopisy

Jak psáti o Jugoslavii

Vážená redakce!

Svým článkem v čísle 9. „Přítomnosti“ pod názvem „Německý vliv v Jugoslavii“ chtěl jsem ukázat na určité ochlazení, které nastalo mezi Československem a Jugoslavií na poli politickém, kulturním, hospodářském a sportovním ve prospěch jiných států, hlavně Německa. Poukázal jsem na to, že by bylo třeba tomu zabránit, t. j. hledati příčiny a je odstraňovati.

Na výtku čl. tisku, že tomu sblížování valně nepomáhá, odpověděl mi v čís. 10. p. Jiří Klein, který se hlavně nad tímto pozastavil a chtěl mne přesvědčiti, že čl. tisk nenese na tom žádné viny; že jej okolnosti nutí psáti tak, jak jsme toho do dneska byli svědky.

Nijak se neshodují s vývody p. Kleina, že čl. tisk nemůže o jihoslovanských poměrech psáti pravdivě. Pochybuji, že by bělehradské kruhy prohlásily nepřitelem Jugoslavie ty, kteří píší o ní objektivně, obzvláště ne dnes, kdy vláda dra Stojadinoviče právě v povolování Chorvátům hledí dosíci vnitropolitické smíření. Pod objektivním referováním rozumím nenadržovati ani jedné ani druhé straně a psáti prostě tak, jak se věci ve skutečnosti mají. Pakliže čl. tisk nemůže své čtenářské obci presentovati pravdu, ať již z těch nebo oněch důvodů, sáhne inteligentní čtenář po cizích novinách, kde se pravdu dočte a jeho vlastní tisk přestane pro něj mítí raison d'être. Zde mi může p. Klein namítnouti, že cíle bylo dosaženo: čtenář se pravdu dozvěděl z cizích novin, kdežto domácí noviny zachovaly korektní stanovisko, t. j. chránily vyšší státní zájmy. Namítám, že na druhé straně — v takovém případě — ztrácí Československo jednu část jihoslovanského veřejného mínění, a jsme zase tam, kde jsme nechtěli býti. Můj osobní názor jest, že k opravdovému sblížení Československa a Jugoslavie jest zapotřebí hlavně více pravdy a jenom pravdy v tisku. Skuteční přátelé jsou pouze ti, kteří sobě nic nezastírají.

Nechci tvrditi, že by jihoslovanský tisk v porovnání s československým byl hodnotnější, nemohu však zatajiti, že se jihoslovanský tisk (jak bělehradský tak i záhřebský) chová vůči Československu velmi korektně a čl. vnitřní poměry ukazuje většinou pravdivě a nezabarveně. Velké naše listy mají v Československu své dopisovatele, kteří občas podávají referáty ze všech oborů lidského snažení v Československu objektivně (příklad: dopisovatel bělehradské „Politiky“ v Praze). Jest nesporně zajímavé, že i Mačkův deník „Hrvatski dnevnik“ zaujal vůči Československu velmi korektní stanovisko, ač právě tento list, jako hlavní opoziční orgán, by měl mnoho důvodů leccos kritisovati. Tento list, pravda, nepíše o Československu žádné chvalozpěvy, ale také nečiní nic, co by se mohlo dotknouti Čecha anebo Slováka a nepostavil se ani na jednu ani na druhou stranu. Tvrdím, že by si v tomto ohledu mohl vzíti čl. tisk od jihoslovanského příklad.

Snad mi p. Klein nedá ve všem za pravdu, ujišťuji ho však, že jsem skutečným přítelem Československa a jeho demokracie, a že jen kritisuji to, v čem vidím překážku dobrých styků.

Anatol Čurković (Zagreb).

K dnešnímu číslu jsou přiloženy složeny Pošt. spoř. Prosíme pp. odběratele, aby vyrovnali event. nedoplatky a předplatili II. čtvrtletí.

Administrace

Los, který bojuje za vaše štěstí
JE LOS TŘÍDNÍ LOTERIE **BOHATSTVÍ**
Přes 1.300.000.000 Kč vyhrál hráčům třídní loterie od převratu

TISÍCE KRÁSŇYCH PŘEDMĚTŮ - **KAREL KELLNER V PRAZE**
TISÍCE KRÁSŇYCH DÁRKŮ!

zřídil na Václavském náměstí čís. 25 na nároží paláce pojišťovny Generali, nové vzorné papírnickví, které je svou vnější i vnitřní úpravou, neméně však svým vynikajícím výběrem zboží skvělou pozoruhodností Prahy. Jakostní spolehlivá zlatá pera, jemné dopisní papíry vybraného vkusu a jiné papírnické zboží pro každou potřebu.